

Erja Sandberg
Sari Jokinen
Jukka Kärkkäinen
Riikka Lämsä

Jan Löfstedt
Rut Nordlund-Spiby
Marjaana Pajunen
Helka Raivio

Johanna Rouvinen
Heli Valkeinen

TOIMINTAKYVYN ARVIOINTI 16–29-VUOTIAILLA NEET-NUORILLA

Suositus avuksi Kelan ammatilliseen kuntoutukseen ohjattaessa

Kuntoutusta kehittämässä 3 | 2018

Kirjoittajat

Erja Sandberg, kasvatustieteen tohtori, erityispedagogi
Helsingin yliopisto
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Sari Jokinen, tutkija, FM
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
etunimi.sukunimi@thl.fi

Jukka Kärkkäinen, ylilääkäri, LT, psykiatrian erikoislääkäri, OTK
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
etunimi.sukunimi@thl.fi

Riikka Lämsä, erikoistutkija, sh, VTT
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
etunimi.sukunimi@thl.fi

Jan Löfstedt, vastaava asiantuntijalääkäri, yleislääketieteen erikoislääkäri, LL
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Rut Nordlund-Spiby, asiantuntija, laillistettu sosiaalityöntekijä, VTM
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
etunimi.sukunimi@thl.fi

Marjaana Pajunen, suunnittelija, sairaanhoitaja AMK
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Helka Raivio, erikoistutkija, VTM
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
etunimi.sukunimi@thl.fi

Johanna Rouvinen, projektipäällikkö, YTM
Kela
etunimi.sukunimi@kela.fi

Heli Valkeinen, erikoistutkija, TtT, fysioterapeutti
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
etunimi.sukunimi@thl.fi

www.kela.fi

ISSN 2489-849X

URI <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018100237189>

Helsinki 2018

Sisältö

Tiivistelmä	4
1 Johdanto.....	5
2 Suosituksen valmisteluprosessi.....	6
3 Mitä tarkoittaa NEET-nuori?.....	7
3.1 NEET-nuorten määrä ja siihen liittyviä tekijöitä.....	9
3.2 NEET-nuorten tuen tarpeiden moninaisuus.....	11
3.2.1 Elämänhallinnan pulmakohdat.....	11
3.2.2 Talousongelmat.....	12
3.2.3 Vähäinen tuki perheeltä ja lähiyhteisöltä.....	13
3.2.4 Sosiaaliset haasteet.....	13
4 Mitä tarkoittaa toimintakyky?.....	14
4.1 Toimintakyvyn määritelmä	14
4.2 ICF-luokituksen kuvaama toimintakyky.....	15
4.3 Toimintakyvyn lähikäsitteitä	16
5 Toimintakyvyn arviointi on monivaiheinen prosessi.....	18
6 NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin soveltuvien arviointivälineiden vertailua.....	20
6.1 Kansalliseen käyttöön suositeltavien toimintakykymittareiden valintakriteerit...21	
6.2 Valintakriteereiden täyttyminen NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin käytettävissä arviointivälineissä.....	22
6.3 Arviointivälineiden sisällön tunnistaminen ja niiden yhdenmukaisuuden vertailu.....	24
7 Työryhmän suositukset NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin.....	26
7.1 Suositus toimintakyvyn arvioinnin valmisteluun.....	27
7.2 Suositukset toimintakyvyn arvioinnin toteutukseen.....	27
7.3 Suositukset toimintakyvyn arviointitulosten tulkintaan ja kirjaamiseen.....	30
7.4 Suositukset toimintakyvyn arviointitulosten hyödyntämiseen.....	33
8 NEET-nuorten kuntoutuksessa jatkossa huomioitavia asioita	34
8.1 Nuorten ohjauspalvelujen varmistaminen.....	34
8.2 Nuorten pitkäaikainen seuranta	35
8.3 Kentällä tehdyn toimintakykyarvioinnin tietojen siirtyminen Kelaan.....	35
8.4 Toimintakykymittareiden mittausominaisuuksien tutkimus.....	35
Lähteet.....	36
Liitteet.....	38

Tiivistelmä

NEET-nuorten (Not in Employment, Education or Training) ryhmään voidaan lukea kuuluviksi hyvin erilaisissa elämäntilanteissa olevia 16–29-vuotiaita nuoria. Osalla nuorista on useita toimintakyvyn, elämänhallintaan, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä ongelmia. Toiset taas ovat vapaaehtoisesti valinneet esimerkiksi välivuoden pitämisen. Tämän suosituksen kohderyhmänä ovat erityisesti koulutuksen, asepalveluksen, työelämän ja niihin valmentavien palveluiden ulkopuolella olevat nuoret, joilla ei ole lääketieteellistä diagnoosia. Kohderyhmään voivat kuulua myös nuoret, joilla on sairaus tai vamma, mutta siitä ei aiheudu nuorelle tällä hetkellä merkittävää haittaa eikä nuorella ole jatkuvaa hoitosuhdetta. Suosituksen tarkoituksena on auttaa NEET-nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia tunnistamaan NEET-nuoren heikentynyt toimintakyky, jotta nuoren voi ohjata Kelan tarjoamaan ammatilliseen kuntoutukseen. Kentällä työskentelevän ammattilaisen tulee arviointia tehdessään pyrkiä etsimään vastauksia kysymyksiin ”onko nuoren toimintakyky olennaisesti heikentynyt” ja ”onko ammatillinen kuntoutus nuorelle juuri nyt oikea-aikaista”. Suosituksen toivotaan antavan tukea näille pohdinnoille.

Suositusta valmistellut Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoima monialainen työryhmä ei ehdota yhtä ratkaisua NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin, sillä sellaista ei todennäköisesti ole olemassa. Työryhmä ei myöskään kehittänyt uutta arviointivälinettä, vaan arvioi viisi olemassa olevaa laaja-alaista toimintakyvyn (ja elämänhallinnan) arviointivälinettä. Tarkasteltujen arviointivälineiden sisältöalueet olivat erilaisia, mikään niistä ei kattanut NEET-nuorten vaikeuksien koko kirjoa ja niitä oli tutkittu erittäin vähän tai ei lainkaan NEET-nuorilla. Ne olivat kaikki varsin yleisluontoisia, mutta niissä oli mainittu keskeisimpiä NEET-nuorilla ilmeneviä haasteellisia elämän osa-alueita. Näiden arviointivälineiden avulla voi olla mahdollista tunnistaa yleisellä tasolla, millä osa-alueella nuorella on vaikeuksia, mutta ongelman tarkempi kuvaaminen vaatii keskustelua nuoren kanssa. Vaikka tarkastelluista arviointivälineistä ei tuntuisi löytyvän omaan työhön täydellisesti sopivaa välinettä, työryhmä ei suosittelen omien arviointivälineiden kehittämistä.

Organisaatiossa arviointivälineen käytön on oltava harkittu osa asiakasprosessia ja sillä on pyrittävä vahvistamaan asiakkaan omia vahvuuksia ja osallisuutta. NEET-nuori on aina enemmän kuin ongelmiensa summa. Hänellä on aina voimavaroja ja mahdollisuuksia, joten suosittelemme myönteistä asennetta ja varhaista tukea kaikille nuorille.

Työryhmä esittää 13 suositusta huomioitavaksi NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiprosessissa. Lisäksi suosituksen lopussa on tarkistuslista osaksi ammattilaisen työtä.

Avainsanat: kuntoutus, nuoret, syrjäytyminen, syrjäytyneet, nuorisotakuu, toimintakyky, ammatillinen kuntoutus, osallisuus, elämänhallinta, arviointi

1 Johdanto

NEET-nuorten (Not in Employment, Education or Training) ryhmään voidaan lukea kuuluviksi hyvin erilaisissa elämäntilanteissa olevia 16–29-vuotiaita nuoria. Osalla nuorista on useita toimintakykyyn, elämäntilanteeseen, terveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä ongelmia. Toiset taas ovat vapaaehtoisesti valinneet esimerkiksi välivuoden pitämisen. Sen vuoksi NEET-nuorten kokonaismäärää on vaikea tarkasti määrittää. Erilaisten arvioiden ja tutkimusten mukaan NEET-nuoria olisi Suomessa noin 10 % jokaisessa ikäluokassa (Gissler ym. 2016). Tässä suosituksessa kohderyhmänä ovat erityisesti koulutuksen, asepalveluksen, työelämän ja niihin valmentavien palveluiden ulkopuolella olevat nuoret. Kohderyhmään voivat kuulua myös nuoret, joilla on sairaus tai vamma, mutta siitä ei aiheudu nuorelle tällä hetkellä merkittävää haittaa eikä nuorella ole jatkuvaa hoitosuhdetta. Kohderyhmään eivät kuitenkaan kuulu nuoret, jotka ovat jollain tavalla vapaaehtoisesti koulutuksen, työelämän, asepalveluksen tai työelämään valmentavien palvelujen ulkopuolella.

Vuoden 2018 alussa Kelassa käynnistyi ammatillisen kuntoutuksen lainvalmistelun tueksi NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisprojekti. Projektin taustalla on pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmaan kirjatut tavoitteet lasten ja nuorten aseman parantamisesta ja kuntoutuskomitean marraskuussa 2017 antama suositus ammatillisen kuntoutuksen kriteerien muuttamisesta nuorten osalta (Hallituksen puoliväliriihi 25.4.2017).

Tätä suositusta kirjoitettaessa lakiesitys nuorten ammatillisesta kuntoutuksesta on valmisteilla. Tavoitteena on, että 1.1.2019 lukien nuoret, joiden toimintakyky on olennaisesti heikentynyt, pääsisivät ammatillisen kuntoutuksen palveluihin suullisesti hakemalla, ilman lääkärinlausuntoa ja diagnoosia. Nuoren ammatilliseen kuntoutukseen pääsemisen edellytyksenä ei enää olisi lääkärin toteama sairaus, vika tai vamma, vaan nuoren toimintakyvyn heikentyminen. Jatkossa nuoria ohjaisivat Kelan nuorten ammatillisen kuntoutuksen palveluihin pääasiassa nuorten kanssa kentällä työskentelevät tahot, kuten esimerkiksi sosiaalitoimi, TE-palvelut (tulevat kasvupalvelut), Ohjaamot, Etsivä nuorisotyö, nuorten työpajat ja TYP (Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) koordinoiman työryhmän tehtävänä oli valmistella suositus, jonka tarkoituksena on toimia apuna nuoren toimintakyvyn arvioinnissa ja ohjaamisessa Kelan tarjoamaan nuorten ammatilliseen kuntoutukseen. Suositus on tarkoitettu ensisijaisesti NEET-nuorten parissa kentällä työskenteleville ammattilaisille, joiden tulisi toimintakyvyn arviointia tehdessään pyrkiä et-

simään vastaukset kysymyksiin ”onko nuoren toimintakyky heikentynyt” ja ”hyötyisikö nuori matalan kynnyksen ammatillisesta kuntoutuksesta juuri tällä hetkellä”.

Tämän suosituksen luvussa 2 kuvataan suosituksen valmisteluprosessi. Luvussa 3 avataan NEET-käsitettä ja siihen liittyviä nuorilla ilmeneviä monia elämän osa-alueiden vaikeuksia. Luvussa 4 määritellään toimintakykyä ja sen lähikäsitteitä. Luvussa 5 kuvataan toimintakyvyn arviointiprosessi ja luvussa 6 vertaillaan olemassa olevia NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin mahdollisesti soveltuvia arviointivälineitä. Luvussa 7 esitellään työryhmän antamat suositukset NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin. Luvussa 8 nostetaan esiin NEET-nuorten kuntoutuksessa jatkossa huomioitavia asioita. Suosituksen liitteinä ovat tarkistuslista NEET-nuoren toimintakyvyn arviointiin (liite 2) ja lisätietoja tarkastelluista arviointivälineistä (liite 3).

2 Suosituksen valmisteluprosessi

THL:n koordinoima työryhmä aloitti työskentelynsä maaliskuussa 2018 ja työn valmistumisen takarajaksi asetettiin 30.6.2018. Työryhmä kuuli asiantuntijoita ja toteutti kyselyn, jonka tarkoituksena oli saada tietoa ja näkemyksiä NEET-nuorten parissa työskenteleviltä ammattilaisilta. Erityisesti haluttiin näkemyksiä NEET-nuorten tilanteesta sekä tietoa toimintakyvyn arvioinnista, miten se tulisi toteuttaa ja millaisilla välineillä tai menetelmillä. Kysely lähetettiin eri tahoille, mm. maakuntien lapsi- ja perhepalveluiden muutosagenteille, nuorten työpajoihin, nuorisopoliklinikoille, Ohjaamoihin, Luckanille, Etsivä nuorisotyön tekijöille, Vamokseen, Nuorten kriisipisteeseen, Krisjournen för ungalle, oppilashuollon kuraattoreille ja psykologeille Helsingin alueen ammatillisissa oppilaitoksissa, Vantaan erityisnuorisotyön työntekijöille ja TOIMIA-verkoston (Toimintakyvyn mittaaminen ja arviointi) asiantuntijoille. Suosituksen kirjoittamisvaiheessa hyödynnettiin NEET-nuorista tehtyjä tutkimuksia, asiantuntijakuulemisten ja kyselyn esille tuomia asioita sekä NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisen projektissa jo saatuja kokemuksia. Toimintakyvyn arviointimenetelmien vertailussa ja ICF-siltauksissa (International Classification of Functioning, Disability and Health) (WHO 2004) yhteistyötä tehtiin THL:n läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikön Toimintakykytiimin asiantuntijoiden kanssa. Toimintakykyarviointia keskusteltiin myös muutamien kohderyhmään kuuluvien nuorten kanssa. Tiukan aikataulun vuoksi suositus ei ole käynyt lausuntokierroksella.

Työskentelyn edetessä työryhmä päätyi siihen, että uuden arviointivälineen kehittäminen NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin ei ollut mahdollista annetussa aikataulussa. Uuden pätevän ja luotettavan toimintakykymittarin kehittäminen vie aikaa useita vuosia kaikkine suunnittelu-, testaus- ja tutkimusvaiheineen (THL 2018). Sen vuoksi työryhmä tarkasteli ja vertaili laaja-alaisia toimintakyvyn arviointivälineitä, joita jo käytetään nuorten toimintakyvyn arvioinnissa.

Tässä suosituksessa käytetään arviointiväline-sanaa kattamaan mittarit, menetelmät, välineet, työkalut jne. Menetelmä-, väline- ja työkalu -sanat viittaavat arviointivälineeseen, joka ei mittaa, vaan lähinnä kuvailee asioita. Sen mittausominaisuuksia (pätevyys, toistettavuus, muutosherkkyys) ei ole määritelty. Mittari-sanaa käytetään, kun halutaan erityisesti korostaa arviointivälinettä, joka on kehitetty ja tieteellisesti tutkittu ja sen pisteytyksen suhteutus väestöviitearvoihin ja/tai raja-arvoihin tiedetään. Lisäksi mittarin mittausominaisuudet on tutkittu ja ne ovat tiedossa.

3 Mitä tarkoittaa NEET-nuori?

NEET-käsitteellä (Not in Employment, Education or Training) tarkoitetaan yleisesti nuoria, jotka eivät ole työelämässä, koulutuksessa, valmennuksessa eivätkä suorittamassa asevelvollisuutta (esim. Hiilamo ym. 2017). Tässä suosituksessa kohderyhmänä ovat erityisesti nuoret, jotka eivät ole koulutuksessa, asepalveluksessa, työelämässä eivätkä niihin valmentavissa palveluissa. NEET-nuoria on sekä niin sanotuissa tavallisissa nuorissa kuin myös erilaisissa vähemmistöissä kuten maahanmuuttajissa tai seksuaalivähemmistöissä. Nuoria ei siis pidä käsitellä yhtenä kokonaisuutena edes NEET-käsitteen sisään kuuluvien nuorten kohdalla.

Käytännössä NEET-nuorilla on hyvin heterogeeniset yksilölliset ominaisuudet ja eritasoinen toimintakyky. Heillä on fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia pulmia, jotka voivat olla hetkellisiä, lyhyt- tai pitkäaikaisia, mutta hyvin usein myös vaikeasti vyyhtytyneitä (ks. esim. Aaltonen ym. 2015). Näiden nuorten työ- ja toimintakyky voi olla alentunut tai rajoittunut. Opetusalan Ammattijärjestön (OAJ 2017) arvion mukaan viidenneksellä nuorista kouluttautumisen tai työntöön estää oman ilmoituksen mukaan sairaus tai vamma. Samoin viidennes NEET-ryhmän nuorista on ”hukassa” elämänsä kanssa eli heillä on mittavia elämänhallinnan pulmia ja/tai he eivät tiedä, mihin suuntaan suuntautuisivat. Suomessa reilut neljä prosenttia NEET-statuksen omaavista nuorista on lannistunut ja luopunut työhausta epäonnistumisten vuoksi. (OAJ 2017; ks. myös Hiilamo ym. 2017.)

Bälan (2017) on koostanut NEET-nuorista seuraavia ryhmiä:

- työelämän ulkopuoliset nuoret (ei suuria ongelmia elämässä)
- työkyvyttömät, sairaat, vammaiset nuoret
- nuoret, jotka eivät halua kouluttautua ja/tai työllistyä (vapaaehtoinen NEET)
- parempien työ- ja koulutusmahdollisuuksien etsijät (välivuoden pitäjät, pääsykokeisiin valmistautuvat)
- vapaaehtoisesti koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat (matkustelijat, "elämäntapa")
- monialaisesti heikossa asemassa olevat nuoret, jotka eivät pääse omatoimisesti työmarkkinoille (vyyhtytyneitä ongelmia).

Tämän suosituksen kohderyhmäksi Bälan (2017) luokittelusta voidaan katsoa kuuluviksi työelämän ulkopuoliset nuoret (ensimmäinen ryhmä) ja monialaisesti heikossa asemassa olevat nuoret, jotka eivät pääse omatoimisesti työmarkkinoille (viimeinen ryhmä). Kohderyhmään voivat kuulua myös nuoret, joilla on sairaus tai vamma, mutta siitä ei aiheudu nuorelle tällä hetkellä merkittävää haittaa eikä nuorella ole jatkuvaa hoitosuhdetta (toinen ryhmä). Tämän suosituksen kohderyhmään eivät kuitenkaan kuulu nuoret, jotka ovat jollain tavalla vapaaehtoisesti koulutuksen, työelämän, asepalveluksen tai työelämään valmentavien palvelujen ulkopuolella.

NEET-nuoria voidaan jakaa myös erilaisiin ryhmiin. Ne koostuvat nuorista, joilla voi olla monenlaisia tuen ja ohjauksen tarpeita, mutta samalla he kuuluvat esimerkiksi vähemmistöryhmiin ja sen vuoksi voivat jäädä syrjään koulutus- ja/tai työelämästä. Tällaisia nuoria ovat esimerkiksi maahanmuuttaja- ja transnuoret, joiden osuudet ovat kasvussa NEET-nuorten joukossa käytännötoimijoiden (esim. Ohjaamot) ja tutkimusten mukaan (esim. Aaltonen ym. 2015; Gretschel ja Myllyniemi 2017). Valtavirrasta erottuva seksuaali-identiteetti voi siis olla merkittävä syrjäytymistä edistävä tekijä. Näyttäisi myös siltä, että seksuaali- tai sukupuoli-vähemmistöjen syrjäytyminen ei ole yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa noussut aiemmin riittävästi esille (Gretschel ja Myllyniemi 2017). Yhtenä ryhmänä voidaan nähdä myös nuoret, joilla on päihderiippuvuus. He ovat voineet olla jonkin palvelun piirissä, mutta päihteidenkäytön seurauksena yhteiskunta tai palveluntarjoaja on katkaissut tuen, ohjauksen tai muun palvelun (Gretschel, henkilökohtainen tiedonanto 24.5.2018). Nuoret eivät kykene päihteettömyyteen ja heidät on siksi syrjäytetty palveluiden piiristä. Näin heidän tilanteensa hankaloituu edelleen.

NEET-nuorten ikäjakauma on varsin moninainen. Yleisesti nuoriksi luokitellaan 18–29-vuotiaat henkilöt OECD (2016b) tarkastelee tarkemmin erityisesti NEET-statusuuden saaneita 20–24-vuotiaita nuoria. Kansainvälisissä tutkimuksissa on huomioitu NEET-status alkaen 15-vuotiaasta (esim. Bälän 2017). Myös oppivelvollisuuden suorittaneita 16- ja 17-vuotiaita nuoria on tarkasteltu lähemmin (esim. Gissler ym. 2016), koska toiselle asteelle hakeutumattomien nuorten riski jäädä ilman koulutusta on suuri. NEET-nuorista puhuttaessa tuleekin muistaa, että NEET-status voi olla hyvin eri-ikäisillä ja esimerkiksi koulutuksen suhteen eri tilanteessa olevilla nuorilla. Osalla NEET-nuorista on jo koulutus, osalla ei.

Työhön pääsy on nyky-yhteiskunnassa yleisesti vaikeutunut. Sen vuoksi työkykyisten NEET-nuorten kohdalla kyse ei välttämättä ole pysyvästä syrjäytymisestä työstä ja koulutuksesta (Alatalo ym. 2017). NEET on siten vain karkea indikaattori nuorten hyvinvoinnin tai syrjäytymisen kuvaamiseen, koska NEET-statusella on paljon niin sanottuja tavallisia nuoria, joilla ei ole sosiaalisia eikä psyykkisiä ongelmia. NEET-status, eli koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olo, on osittain varsin tavallinen vaihe nuoren elämässä. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten määrä kertoo myös koulupudokkaista ja syrjäytymisestä, mutta kaikki NEET-nuoret eivät ole syrjäytyneitä tai edes vaarassa syrjäytyä. NEET-statusella tilastoissa olevat nuoret eivät pysy vuodesta toiseen samoina, vaan moni heistä on työn ja koulutuksen ulkopuolella väliaikaisesti (Gissler ym. 2016).

3.1 NEET-nuorten määrä ja siihen liittyviä tekijöitä

OECD:n raporttien (2016a ja b) mukaan Suomessa NEET-nuorten ryhmään kuuluu 21 % 16–29-vuotiaista miehistä ja 15 % vastaavan ikäisistä naisista. 20–24-vuotiaista suomalaisnuorista kaikkiaan 18 % kuului NEET-ryhmään OECD-maiden keskiarvon ollessa 17 % (OECD 2016a). Etenkin 20–24-vuotiaiden suomalaisten miesten NEET-aste on kasvanut ollen tällä hetkellä yli 16 %. Sukupuolieroa selittää osittain se, että nuorten miesten koulutus on heikompi kuin naisten (Alatalo ym. 2017). OECD:n (2016) mukaiset esiintyvyyshluvut ovat suurempia kuin Suomen luvut, koska kansainvälisissä luvuissa ovat mukana myös työkyvyttömyyseläkkeellä olevat nuoret, joita Suomessa ei lasketa NEET-nuoriin. (Ks. esim. Asplund ja Vanhala 2016.)

NEET-statusella olevien nuorten sukupuolijakauman on raportoitu olevan tasainen (poikia 48 % ja tyttöjä 45 %) (Gissler ym. 2016). NEET-nuorten määrästä kertovat luvut viittaavat työmarkkinatutkijoiden mielestä ensisijaisesti muutoksiin työmarkkinoilla eivät niinkään nuorten syrjäytymiseen (Hämäläi-

nen 2016; Wrede-Jännti 2017). NEET-status ei kerro sitä kuinka suurella osalla NEET-nuorista on jo jokin ammatillinen koulutus.

Tilastokeskus on laatinut oman NEET-indikaattorin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevista suomalaisista nuorista. Tässä indikaattorissa eivät ole mukana esimerkiksi varusmiehet, mutta se sisältää lastaan kotona hoitavat nuoret (Alatalo ym. 2017). Sen vuoksi myös Tilastokeskuksen ilmoittamat esiintyvyyksiluvut sisältävät monenlaisissa tilanteissa olevia nuoria. NEET-nuorista puhuttaessa onkin huomioitava, että nuoren NEET-status ei tarkoita sitä, että nuori olisi välttämättä vaarassa syrjäytyä.

Suurin osa suomalaisista nuorista pärjää varsin hyvin. Silti heikoilla olevien nuorten määrä on 2010-luvulla kasvanut (Alatalo ym. 2017). THL:n Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimuksessa kohortin kaikista 16–25-vuotiaista nuorista 46 %, eli noin 27 000 nuorta, on ollut NEET-statusella jossain vaiheessa nuoruuttaan yhtenä tai useampana vuotena (Wrede-Jännti 2017). Gisslerin ym. (2016) mukaan vuonna 1987 syntyneistä nuorista oli NEET-statusella eli yleisesti työn, koulutuksen ja varusmiespalveluksen ulkopuolella vuosittain runsaat 10 prosenttia kohortista. Myös Kainulainen ym. (2016) mainitsivat yhden nuoren kymmenestä jäävän koulutuksen ulkopuolelle.

Gisslerin ym. (2016) tutkimuksessa NEET-nuoria on tarkasteltu ikävuosittain. 16-vuotiaana eli peruskoulun päättymisen jälkeen NEET-status oli melko yleinen, sillä noin joka kymmenes nuori oli tällöin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Lisäksi havaittiin, että kolmasosalla 17-vuotiaista NEET-nuorista ei ollut yhteishaun hakutoivetta peruskoulun päättyessä eli he eivät todennäköisesti olleet hakeneet perusopetuksen jälkeen toisen asteen koulutukseen. Samassa tutkimuksessa todetaan, että erityisesti 16–18-vuotiaana NEET-status ennakoit tulevan koulutuksen vähäisyyttä. Indikaattorina NEET-statusta kannattaisikin seurata ikäryhmittäin, mutta erityisesti painottaen 16–18-vuotiaiden NEET-nuorten määrän seuraamista. Edelleen tutkimuksessa todettiin, että 19-vuotiaana NEET-statusella olevien ryhmä on heterogeenisempi, eikä riski peruskoulutuksen varaan jäämisestä ole merkittävä. Tässä vaiheessa NEET-statusen saaneissa on todennäköisesti mukana välivuotta pitäviä, alaa vaihtavia tai esimerkiksi pääsykokeisiin valmistautuvia nuoria. (Gissler ym. 2016.)

Siten osa NEET-nuorista on jo aiemmin hankkinut koulutuksen ja/tai työkokemusta, mutta heidät lasketaan NEET-ryhmään, koska he eivät sillä hetkellä opiskele eivätkä ole työssä (Alatalo ym. 2017). On myös huomioitava, että noin puolet perusasteen koulutuksen saaneista 25-vuotiaista NEET-miehistä

on työvoiman ulkopuolella, ja edelleen heistä noin puolet on samassa tilassa 35-vuotiaana (Karhunen 2017).

3.2 NEET-nuorten tuen tarpeiden moninaisuus

NEET-nuoren ammatillista kuntoutusta pohdittaessa tulee selvittää nuoren kokonaistilanne. Onko nuori sellaisessa tilanteessa, että ammatillinen kuntoutus soveltuu hänelle ja, että se on oikea-aikaista? Suuri osa NEET-nuorista on yrittänyt monenlaista koulutusta ja työntekoa, mutta ne ovat jääneet kesken muusta elämäntilanteesta johtuen. Sen vuoksi olisikin vältettävä aiheuttamasta lisää epäonnistumisen kokemuksia opiskelu- ja työsektorilla. Osalle NEET-nuorista tuleekin kehittää laaja palveluvalikoima ammatillisen kuntoutuksen ulkopuolella, jotta he saavat elämänsä parempaan suuntaan ja voivat ehkä myöhemmin olla ammatillisen kuntoutuksen piirissä.

Suositusryhmän tekemän kyselyn mukaan NEET-nuorilla on moninaisia tuen tarpeita ja huomioitava asioita, jotka tulevat ilmi kokonaisuutta kartoitettaessa ja nuorten palveluja määriteltäessä. Kyselyn mukaan NEET-nuorilla on elämänhallinnan pulmia, vähän sosiaalisia suhteita ja hankaluuksia sosiaalisissa taidoissa, vähän perhe- ja läheissuhteita sekä merkittäviä taloudellisia ongelmia. Usein nuorella on monenlaisia hankaluuksia elämässään, jolloin niiden yhteisvaikutus on huomattava ja nuoren toimintakyvyn voidaan arvioida heikentyneen. Jo aiemmissa tutkimuksissa on havaittu NEET-nuorten tukitoimien ja palvelujen jakautuvan useille sektoreille. Kumuloitunut tilanne on hankala ratkaista nykyisessä palvelujärjestelmässä, koska yksittäiset palvelut eivät nuorille riitä ja tietyt palvelut kuuluvat useille eri hallinnonaloille, mutta kokonaisuuden koordinointi ei kenellekään (esim. Sandberg 2016; Hiilamo ym. 2017).

3.2.1 Elämänhallinnan pulmakohdat

Osalla NEET-nuorista on merkittäviä hankaluuksia elämänhallinnan ja siihen liittyvän arjenhallinnan kanssa. Nuoren taitotaso ei aina vastaa hänen kronologista ikäänsä. Arjenhallintaa hankaloittavat esimerkiksi uni-valve-rytmin kääntyminen päällelleen, jolloin nuori voi nukkua liian vähän tai pelata videopelejä koko yön ja nukkua päivän. Myös aikakäsitys, päivärytmin hallinta tai asioiden aikatauluttaminen voivat olla nuorelle hankalia, jopa mahdottomia. Vuorokausirytmien lisäksi itsestä ja omista asioista huolehtiminen ei usein ole ikätasoista NEET-nuorilla. Nuori saattaa tarvita tukea ja ohjausta

myös siihen, että hän on paikalla aikataulun mukaisesti. Toiminnanohjauksen pulmat ovat yleisiä, jolloin aloitekyky arjen perustoimintoihin on heikko, esimerkiksi puhelimella soittaminen voi olla mahdotonta ja postin avaaminen ja laskujen maksaminen vaikeaa. Nuoret tarvitsevat sen vuoksi usein vahvaa ja jatkuvaa ohjausta ja tukihenkilöä arjen perustoimintoihin.

NEET-nuorilla saattaa olla myös useita epäonnistumisen kokemuksia, jotka alentavat hänen itsetuntoaan. Tällöin nuori ei luota itseensä, oppimiseensa ja osaamiseensa. Nuorelle on voinut muotoutua negatiivinen minäkuva ja hän voi kokea huonommuutta suhteessa toisiin. Samaan aikaan nuori ei mahdollisesti tunnista eikä osaa sanoittaa vahvuuksiaan (persoonan vahvuudet, tiedot, taidot, osaaminen). Siten nuori voi nähdä itsensä vain heikkouksiensa kautta. Monien epäonnistumisten kokemusten jälkeen yhteiskunnan tukeen pettyneitä nuoria on vaikea motivoida uudelleen tuen piiriin (esim. Määttä ym. 2016, 18–32). Ongelmalähtöisen toiminnan sijaan nuoret tarvitsevatkin voimavaraperustaisia toimintamalleja sekä palveluja (esim. Palola ym. 2012).

3.2.2 Talousongelmat

Omaan talouteen ja rahankäyttöön liittyvät asiat ovat monelle nuorelle haasteellisia. Rahaa on vähän ja talous on hoitamatta, koska rahan merkitys ja rahankäytön suunnittelu saattavat olla vaikeita. Suositustyöryhmän tekemän kyselyn mukaan samoilla nuorilla voi olla myös peliriippuvuuksia ja nettipeleihin kuluvan rahamäärän ymmärtämättömyyttä. Kun raha kuluu pelaamiseen ja pelivelkoihin, arjen laskuja voi olla vaikeata hoitaa ja ne jäävät helposti maksamatta. Maksurästeistä koituu puolestaan lisäongelmia arkeen ja vaikeuksia esimerkiksi asunnon säilyttämiseen. Osalla nuorista ei ole asuntoa, mikä vaikuttaa elämänhallintaan. Nuori voi myös olla hankalassa pikavippikierteessä tai jopa merkittävästi velkaantunut.

Nuorilla voi olla myös hankaluuksia erilaisten etuuksien hakemisessa. Etuuslomakkeet voivat olla pitkiä, vaikeaselkoisia ja niin sanotusti virkakielellä kirjoitettuja. Niihin tarvitaan usein erilaisia liitteitä, joiden hakeminen voi olla nuorelle omatoimisesti vaikeata, jopa mahdotonta. Nuorella ilmenevät toiminnanohjauksen ja keskittymisen pulmat voivat myös hankaloittaa lomakkeiden täyttöä. Tarpeelliset etuudet saattavatkin jäädä hakematta, mikä osaltaan saattaa vaikuttaa nuoren talouteen negatiivisesti. NEET-nuoret tarvitsisivatkin usein taloudellisista asioista huolehtimiseen vahvaa ja pitkäkestoista tukea.

3.2.3 Vähäinen tuki perheeltä ja lähiyhteisöltä

Suositusryhmän tekemän kyselyn vastauksissa kodin turvattomuus ja välinpitämättömyys nousivat esiin NEET-nuorten tilannetta selittävinä tekijöinä. Vastausten mukaan kohderyhmän nuorilla ei välttämättä ole lähipiirissään (ml. vanhemmat) välittävää ja tukevaa aikuista. Ohjaamon tai Etsivän nuorisotyön aikuinen saattaakin olla ainoa nuorta tapaava ja tukeva henkilö. Kodin antamaan vähäiseen tukeen tai sieltä saadun tuen puuttumiseen on monenlaisia taustasyitä. Huono-osaisuuden on todettu vahvasti periytyvän (esim. Kvist ym. 2013, 30–38). Lisäksi lasten ja nuorten kasvutaustaan liittyvien ongelmien on todettu ennakoivan nuoren tulevia ongelmia (esim. Laine 2001; Lämsä 2009). Kyselyn mukaan haastava perhetilanne tai esimerkiksi rajojen puute kasvatuksessa heijastuvat NEET-nuorten tämän hetken tilanteeseen ja toimintaan. Perheessä voi olla arjen problematiikkaa, päihteiden käyttöä tai mielenterveyden ongelmia, mitkä ovat voineet estää aikuisia hakemasta apua itselleen. Samalla nämä ongelmat ovat vaikuttaneet perheen lasten tai nuorten kehitykseen. Esimerkiksi elämänhallinnan, toiminnanohjauksen ja tarkkaavuuden pulmat periytyvät vahvasti sukupolvelta toiselle ja näyttäytyvät usein arjen hankaluutena, jopa kaaoksena ja voivat johtaa nuoren tai aikuisen syrjäytymiseen (esim. Sandberg 2016).

Nuoren lähipiirissä toimivilla aikuisilla voi olla liian vähän tietoa nuoren sen hetkisestä tilanteesta. Nuori voi salailia ongelmiaan ja tuentarpeitaan tai hän voi olla niin vähän yhteydessä lähipiiriinsä, ettei tilannetta tiedosteta. Tällöin siihen on vaikea puuttua. Kyselyn mukaan vanhemmat voivat myös asettaa paineita nuorelle. Vanhemmat voivat esimerkiksi vaatia nuorta kouluttautumaan nuorta kiinnostamattomalla tavalla, mikä voi aiheuttaa ristiriitoja nuoren ja aikuisten välille.

3.2.4 Sosiaaliset haasteet

Yksinäisyyden on todettu lisäävän syrjäytymisriskiä. Suositusryhmän tekemän kyselyn vastauksissa sosiaaliin taitoihin ja suhteisiin liittyvät pulmakohdat nousivat esiin NEET-nuorten tilannetta selittävinä tekijöinä. NEET-nuori saattaa tuntea itsensä ulkopuoliseksi, yksinäiseksi ja hänellä on vähän sosiaalisia suhteita. Osalla nuorista taustalla voi olla koulukiusaamista (ja jotkut ovat olleet myös kiusaajia), mikä on aiheuttanut syrjään vetäytymistä. Tällaiset kokemukset vaikuttavat nuoren psyykkiseen kehitykseen heikompana itsetuntona sekä negatiivisena minäkuvana, kelpaamattomuutena ikäisten joukkoon. Nuorilla voi olla vaikeuksia vertaisten välisissä vuorovaikutussuhteissa tai ikätasoiset seurustelusuhteet saattavat puuttua täysin. Nuoret voivat olla sosiaalisilta taidoiltaan opetuksen ja ohjauksen

tarpeessa myös täysi-ikäistyttyään. Osalla nuorista ei ole ollut lainkaan harrastuksia. Perheellä ei ehkä ole ollut mahdollisuutta tarjota nuorelle maksullista harrastusta ja/tai nuori ei ole ollut tietoinen tai kiinnostunut harrastuksista. Harrastusten puute heijastuu osaltaan nuoren sosiaalisiin suhteisiin.

Kyselyn mukaan osa kohderyhmän nuorista myös ”liikkuu väärissä porukoissa” eli ainoat sosiaaliset suhteet voivat antaa vääränlaisia toiminta- ja käyttäytymismalleja nuoren elämään, esimerkiksi aggressiivista reagoititapaa keskustelun sijaan. Nuoren yksinäisyys tai sosiaalisten suhteiden vähäisyys voivat myös ajaa vääränlaisiin ihmissuhteisiin, joissa nuoria voidaan hyväksikäyttää taloudellisesti tai ruumiillisesti. Osa nuorista on joutunut kokemaan väkivaltaa tai jatkuvaa väkivallan uhkaaja osa on saattanut ajautua rikoksiin väärässä kaveripiirissä. Kun muunlaista sosiaalista elämää ei ole, voi kyseenalaisesta seurasta olla vaikea irtaantua. Kyselyn vastausten mukaan osa nuorista on myös voinut eristäytyä kotiinsa pitkiksi ajoiksi, jopa vuosiksi. Kontaktit ”ulkomaailmaan” saattavat tällöin rajautua vain esimerkiksi tietoverkkojen kautta tapahtuviin yhteyksiin. Tällainen ruokkii pitkittyvää sosiaalista eristäytyneisyyttä, mikä saattaa ilmetä vahvoina ahdistuksen, paniikkihäiriön tai muina vastaavina oireina, oman huoneen tai kodin ulkopuolelle jouduttaessa. Nuori saattaa tarvita merkittävää tukea suoriutuakseen kodin ulkopuolisissa sosiaalisissa tilanteissa, ja joskus jopa päästäkseen kodista ulkomaailmaan.

4 Mitä tarkoittaa toimintakyky?

4.1 Toimintakyvyn määritelmä

Toimintakyky voidaan määritellä seuraavasti:

”Toimintakyky tarkoittaa ihmisen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä hänelle itselleen merkityksellisistä ja välttämättömistä jokapäiväisen elämän toiminnoista – työstä, opiskelusta, vapaa-ajasta ja harrastuksista, itsestä ja toisista huolehtimista – siinä ympäristössä, jossa hän elää.” (THL 2016a)

Toimintakyky on riippuvainen ympäristöstä, jossa ihminen elää ja toimii. Kokonaisuutena ajatellen yksilön toimintakyky voidaan kuvata tasapainotilana yksilön kykyjen, hänen elin- ja toimintaympäristönsä sekä hänen omien tavoitteidensa välillä.

Fyysinen ympäristö voidaan rakentaa ja luoda toimintakykyä tukevaksi monilla pienilläkin ratkaisuilla, esimerkiksi rakentamalla kulkuliuskoja pyörätuolia käyttäville henkilöille. Toimintakykyä tukeva tai estävä ympäristö ei kuitenkaan ole vain fyysinen ympäristö. Jokainen henkilö toimii sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Sosiaalisen ympäristön kielteisiä vaikutuksia yksilön toimintakykyyn voivat olla muun muassa torjuvat, vähättelevät tai kielteiset asenteet, kiusaaminen ja syrjiminen. Positiivista ja toimintakykyä tukevaa sosiaalisen ympäristön asennoitumista taas ovat motivointi, kannustaminen ja avun tarjoaminen. Yksilön toimintakykyä ja selviytymistä arjesta voidaan tukea myös muiden ihmisten tarjoamalla tuella ja avulla sekä erilaisilla yhteiskunnan tarjoamalla palveluilla. Myös nämä tuen muodot voidaan ajatella kuuluvaksi ympäristöön.

4.2 ICF-luokituksen kuvaama toimintakyky

ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health) tarkoittaa Maailman terveysjärjestön (WHO) laatimaa ja julkaisemaa kansainvälistä toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitusta (WHO 2004; THL 2016b). Tämä luokitus kuvaa yksilön toimintakykyä kokonaisvaltaisesti. Toimintakyky nähdään ”moniulotteisena, vuorovaikutuksellisena ja dynaamisena tilana, joka koostuu terveydentilan sekä yksilön ja ympäristötekijöiden yhteisvaikutuksesta”. Toimintakyvyn jaotellussa perinteisesti käytettyihin ulottuvuuksiin (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja kognitiivinen toimintakyky) liittyvät käsitteet sisältyvät ICF-luokitukseen, mutta ne eivät ole kyseisessä luokituksessa erillisiä osa-alueita. ICF-luokituksessa toimintakykyä kuvataan kolmella osa-alueella, jotka ovat a) kehon rakenteet ja toiminnot, b) niiden varaan osittain rakentuvat suoritukset ja c) osallistuminen eri elämäntilanteisiin ja yhteisön elämään. Näihin liittyviä kontekstuaalisia tekijöitä kuvataan ympäristö- ja yksilötekijöiden osa-alueilla.

Yksilön toimintakyky on aina yksilöllinen kokonaisuus, jossa yksittäiset ICF:n kuvauskohteet ovat eri tavoilla kytköksissä toisiinsa. Lisäksi ne kytkeytyvät toimintaympäristön odotuksiin, vaatimuksiin sekä rajoituksiin (ympäristötekijät), yksilön terveyteen (terveydentila) ja moniin hänen henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa (yksilötekijät).

4.3 Toimintakyvyn lähikäsitteitä

Työkyky. Työkyvylle ei ole olemassa yhtä kaikkialla hyväksyttyä määritelmää, vaan työkyky nähdään suhteellisena käsitteenä, joka muodostuu hyvin monista erilaisista ulottuvuuksista (TOIMIA-tietokanta 2015). Useimmin työkyvyssä nähdään työntekijän terveydentila ja toimintakyky sekä työn vaatimukset kahtena keskeisenä osa-alueena. Monissa tarkasteluissa yksilöön liittyviä tekijöitä nähdään paljon laajempina kokonaisuutena kuin vain terveyden ja toimintakyvyn osalta. Yksilöön liittyviä asioita ovat muun muassa työhön liittyvät kompetenssit, sietokyky, asenteet ja motivaatio. Nämä asiat voidaan sijoittaa myös ICF-viitekehykseen, jossa yksilön työkyky kuuluu osallistumisen osa-alueelle (luokat d845–d859) ja on dynaamisesti yhteydessä muihin henkilölle relevantteihin toimintakyvyn kuvauskohteisiin, yksilö- ja ympäristötekijöihin sekä henkilön terveysongelmiin.

Työkykymääritelmissä myös itse työhön liittyvät tekijät vaihtelevat. Työkykyä voidaan tarkastella esimerkiksi jonkin tietyn työn kontekstissa tai yleisemmin yhteiskunnallisesti. Työhön kuuluvat myös oleellisesti työn vaatimukset, työyhteisö ja sen toimivuus, työorganisaatio, johtaminen jne. Työkyky on siten nähtävä laajempina kokonaisuutena kuin vain yksilön terveydentilan ja toimintakyvyn ohjaamana kapeana siivuna (ks. TOIMIA-tietokanta 2016).

Kun lakia julkisista työvoima- ja yrityspalveluista uudistettiin Suomessa vuonna 2013, lainsäädännöstä poistettiin työnhakijan työkykyä ja työmarkkinoiden käytettävissä oloa koskevat rajaukset sekä leimavaksi ja negatiiviseksi koettu käsite *vajaakuntoinen*. Vajaakuntoisella oli aiemmin tarkoitettu henkilöasiakasta, jonka mahdollisuudet saada sopivaa työtä, säilyttää työ tai edetä työssä olivat huomattavasti vähentyneet asianmukaisesti todetun vamman, sairauden tai vajavuuden takia. Vajaakuntoiseksi määrittelyminen edellytti lääkärin tai muun asiantuntijan lausuntoa, ja arvioinnin lähtökohdat olivat siten korostuneesti terveydellisissä tekijöissä. Vajaakuntoinen-käsite on sittemmin korvaantunut käsitteellä *osatyökykyinen*, joka korostaa yksilön pyrkimystä päästä ja pysyä työmarkkinoilla, yksilön jäljellä olevaa työkykyä sekä työkyvyn ja sen puutteiden ilmenemisen moninaisuutta (Rajavaara 2013, 57).

Osatyökykyiset ovat ryhmänä hyvin heterogeeninen (Lehto 2011), johon osa NEET-nuoristakin kuuluu. Heterogeenisyys aiheuttaa sen, että osatyökykyisten työllistymiseen liittyviä pulmia ei hoida mikään hallinnonala tai ammattikunta yksin. Siksi työllistymisesteiden poistumista jarruttavat hyvin usein toimenpiteiden irrallisuus ja pirstaleisuus.

Opiskelukyky. Opiskelukykyä ei ole määritelty niin hyvin kuin työkykyä, vaikka opiskelu on opiskelijan työtä ja hän tarvitsee opiskelukykyä samoin kuin työntekijä työkykyä. Opiskelukykymallissa voidaan hahmottaa opiskelukyvyn ympärille omat voimavarat, opiskelutaidot, opetustoiminta ja opiskeluympäristö, jotka kaikki ovat kiinteässä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa (Kunttu 2009). Omat voimavarat vertautuvat työntekijän voimavaroihin ja näitä ovat muun muassa persoonallisuus, elämänhallinta, sosiaaliset suhteet, fyysinen ja psyykkinen terveys. Opiskelutaidot vertautuvat työntekijän ammattitaitoon ja opiskeluympäristö työympäristöön. Opiskelutaidoissa puhutaan kuitenkin lisäksi opiskelutekniikasta, oppimistyyleistä ja opintosuunnitelmista. Poikkeavin kohta on opetustoiminta, johon katsotaan kuuluvaksi opettajan toimiminen, opettamistaidot ja ohjaaminen. ICF:ssä opiskelukyky sijoittuu ”osallistuminen” -osa-alueelle (luokat d825–d839) ja se on dynaamisesti yhteydessä muihin henkilölle relevantteihin toimintakyvyn kuvauskohteisiin, yksilö- ja ympäristötekijöihin sekä henkilön terveysongelmiin.

Motivaatio ja kyky omaehtoiseen itsensä kehittämiseen ei muodostu äkillisesti aikuistumisprosessissa, vaan ne kehittyvät asteittain minäkuvan, motivaatorakenteiden, itsehallinnan ja muiden itsenäisen toiminnan edellytysten voimistuessa. Se, millä tavoin yksilön jatkuvan oppimisen valmiudet tosiasiallisesti ilmenevät, riippuu kuitenkin myös kasvutaustasta ja aikuisvaiheen elämänolosuhteista. (Alanen 1987, 20.) Eri elämänvaiheissa jokainen tarvitsee enemmän tai vähemmän tukea sosiaalisista rooleista suoriutuakseen. Myös yhteiskunnan muuttuvat taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset rakenteet asettavat jatkuvasti uusia oppimistehtäviä. Näistä kehkeytyvät oppimisen tarpeet kytkeytyvät eri elämänpiireihin, joissa hoidettavaksi tulevat tehtävät voidaan ryhmittää kolmelle osa-alueelle: työelämän tehtäviin, julkisen elämänpiirin kansalaistehtäviin sekä yksityisiin tehtäviin, joihin kodin ja perheen lisäksi luetaan esimerkiksi kulutus, henkilökohtainen terveydenhoito sekä informaaliset yhteisöt tehtäviin. (Alanen 1987, 31–32.) Esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa nämä aikuisen elämänpiirittaiset oppimistehtävät, ja asiakkaiden taitojen kartuttaminen niistä suoriutumiseksi, ovat sosiaalisen kuntoutuksen ydintä (Raivio 2018).

Osallisuus. Sosiaalinen syrjäytyminen voidaan Järvikosken (2013, 40) mukaan tulkita prosessiksi tai tapahtumaketjuksi, jossa osa yhteiskunnan jäsenistä joutuu tahtomattaan sivuun työelämästä ja yhteiskunnallisista asemista. Tällöin puhutaan esimerkiksi pitkäaikaistyöttömistä, päihdeongelmaisista, rikoksen tekijöistä – tai niistä NEET-nuorista, jotka puuttuvan koulutuksen, oppimisvaikeuksien ja muiden syiden takia ovat jääneet tai jäämässä työelämän ja yhteiskuntasidosten ulkopuolelle.

Syrjäytyminen ja osallisuus ovat molemmat hahmotettavissa prosesseina - ja osallisuus syrjäytymisen vastaparina. Osallisuus ei ole yksilön pysyvä ominaisuus tai staattinen tila, joka voidaan saavuttaa, vaan sen aste vaihtelee elämänvaiheiden ja -tilanteiden mukaan. (Raivio ja Karjalainen 2013, 15.) Yleensä osallisuus ymmärretään tunteena, joka syntyy kun ihminen on osallisena jossakin yhteisössä esimerkiksi opiskelun, työn, harrastus- tai järjestötoiminnan kautta. Yhteisössä osallisuus ilmenee jäsenten arvostuksena, tasavertaisuutena ja luottamuksena, sekä mahdollisuutena vaikuttaa omassa yhteisössä. Yhteiskunnassa osallisena oleminen tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. (THL 2017a.)

ICF-luokituksen käsitteillä voidaan kuvata henkilön osallisuutta keskeisiin elämänalueisiin (pääluokka 8) ja yhteisölliseen, sosiaaliseen ja kansalaiselämään (pääluokka 9) ja siihen liittyviä toimintarajoitteita luokituksen muilla käsiteluokilla mukaan lukien yksilö- ja ympäristötekijät.

5 Toimintakyvyn arviointi on monivaiheinen prosessi

Toimintakyvyn arviointi on monivaiheinen prosessi, joka jakautuu valmistautumiseen, toteutukseen, tulosten tulkintaan, tulosten kirjaamiseen ja tulosten hyödyntämiseen (Sainio ja Salminen 2016, 208). Tämän kokonaisuuden eri vaiheisiin kiinnittyvät arviointia toteuttava ammattilainen, arvioinnin kohteena oleva yksilö (tässä yhteydessä NEET-nuori) ja organisaatio, jossa arviointia tehdään ja saatuja tuloksia hyödynnetään. Keskeistä koko prosessia ajatellen on se, että arviointia tekevässä organisaatiossa on johdon ja työntekijöiden kesken sovittu, 1) mitä arvioidaan, 2) miksi arvioidaan, 3) kuka arvioi, 4) miten arvioi sekä 5) miten ja minne tulokset kirjataan. Näihin arviointiprosessin vaiheisiin liittyvät suositukset NEET-nuorten toimintakyvyn arvioinnista on luettavissa luvussa 7 (ks. myös liite 2).

Valmistautuminen. Valmistautuminen tarkoittaa kaikkea sitä, mitä tapahtuu ennen varsinaista toimintakyvyn arviointia. Näin ollen valmistautuminen alkaa siitä, että organisaatiossa esimiehet ja työntekijät keskustelevat ja yhdessä päättävät toimintakyvyn arviointiin liittyvistä asioista. Tässä yhteydessä organisaatiossa täytyy sopia siis erityisesti NEET-nuoren toimintakyvyn arvioinnista (1 = mitä arvioidaan). Arvioinnilla tavoitellaan sitä, että nuoren kanssa toimivalle ammattilaiselle muodostuu käsitys siitä, onko nuoren toimintakyky siinä määrin heikentynyt, että hän voisi soveltua Kelan tarjoamaan ammatilliseen kuntoutukseen (2 = miksi arvioidaan). Seuraavaksi on yhteisesti päätettävä, mitä arviointivälineitä (4 = miten arvioidaan) juuri tässä organisaatiossa käytetään NEET-nuoren toimintakyvyn arvioi-

miseksi. Samalla selvennetään myös se, ketkä nuorten kanssa toimivat ammattilaiset tekevät toimintakyvyn arviointia (3 = kuka arvioi). Luvussa 6 tarkastellaan eräitä NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin mahdollisesti soveltuvia laaja-alaisia arviointivälineitä ja selvitetään niiden mittausominaisuuksia ja mitä aihealueita ne arvioivat.

Valmistautumisvaiheeseen kuuluu oleellisesti myös se, että organisaatiossa huolehditaan arviointia toteuttavien henkilöiden koulutus valitun tai valittujen arviointivälineiden käyttämiseen. Koulutuksen järjestäminen on esimiesten vastuulla. Tavoitteena on, että organisaatiossa kaikki toimintakyvyn arviointia tekevät ammattilaiset osaavat käyttää valittuja arviointivälineitä ohjeiden mukaan oikein ja samalla tavalla. Arviointivälineiden käytöstä sovittaessa ja niiden käyttöä opeteltaessa on ehdottoman tärkeää sopia myös yhteisistä tulosten kirjaamismenettelyistä (5 = miten ja minne tulokset kirjataan) (ks. alla Tulosten kirjaaminen ja tulkinta).

Toteutus. Toimintakyvyn arviointi alkaa siitä hetkestä, kun työntekijä (= arvioinnin toteuttaja) kohtaa nuoren ensimmäisen kerran. Työntekijä voi havainnoida nuorta ja hänen käyttäytymistään. Keskustelujen aikana työntekijä voi vähitellen tarkentaa kuvaa nuoren elämäntilanteesta ja hänen toimintakyvystään. NEET-nuorten kanssa toimittaessa luottamuksellisen suhteen luominen on ensiarvoisen tärkeätä kokonaisvaltaisen toimintakyvyn arvioinnin onnistumiseksi. Tämä saattaa tarvita useita tapaamisia ja keskusteluja. Sen vuoksi varsinaista toimintakyvyn arviointia ei suositella tehtäväksi ensimmäisellä tapaamisella, vaan asia tulee ottaa esiin, kun työntekijä kokee, että luottamuksellinen suhde nuoreen on luotu.

Työntekijän on avoimesti kerrottava nuorelle, mitä toimintakyvyn arvioinnissa tapahtuu, miten se tehdään ja miksi hän on ajatellut, että se olisi hyvä tehdä. Jos nuori suostuu arviointiin ja hän on halukas tekemään oman osuutensa, voidaan siirtyä itse arviointiin ja käyttämään organisaatiossa sovitua/sovittuja arviointivälineitä. Tällöinkään ei ole tarkoitus, että toimintakyvyn arviointi toteutettaisiin välttämättä yhdellä kerralla, vaan arviointia voidaan tehdä yhdessä nuoren kanssa useilla tapaamisilla.

Tulosten kirjaaminen ja tulkinta. Saadut tulokset kirjataan arvioinnin aikana ja tarvittaessa sen jälkeen. Kirjaaminen toteutetaan arviointivälineiden ohjeiden ja organisaatiossa sovittujen käytäntöjen mukaisesti mahdollisimman yhtenäisellä tavalla. Mitä paremmin ja huolellisemmin tulokset kirjataan, sitä helpompaa on niiden hyödyntäminen ja välittäminen tarvittaessa eteenpäin seuraavalle taholle.

Kirjaamisessa hyödynnetään käytetyn arviointivälineen ohjeita tulosten tulkinnasta. Päätöksiä ei siis tule tehdä ainoastaan käytetyn arviointimenetelmän tulosten perusteella, vaan työntekijän on luotava kokonaiskuva nuoren tilanteesta ja tehtävä päätökset aina yhdessä nuoren kanssa. Tulosten tulkinnasta voidaan yleisesti todeta, että yksikään arviointiväline ei voi olla sisällöllisesti tyhjentävä ja kattava eikä se kerro kaikkea NEET-nuoren tilanteesta. Lisäksi tarvitaan kokonaistilanteen tulkintaa sekä luotamuksellista keskustelua tulosten merkityksestä yhdessä nuoren kanssa.

Tulosten hyödyntäminen. Yhtenäisesti ja huolellisesti toteutettu kirjaaminen auttaa nuoren tilanteen seurannassa, tehtyjen toimenpiteiden vaikutusten arvioinnissa ja voimavarojen suuntaamisessa sekä tarvittaessa organisaation johtamisessa.

6 NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin soveltuvien arviointivälineiden vertailua

NEET-nuorten toimintakyvyn sekä ympäristö- ja yksilötekijöiden arvioinnin tavoitteena on tunnistaa kunkin nuoren yksilöllinen tilanne. Suositustyöryhmä tunnisti asiantuntijakuulemisten, toteutetun kyselyn, tutkimusten sekä sisäisen asiantuntemuksensa perusteella viisi nuorilla käytettyä laaja-alaista toimintakyvyn arviointivälinettä, jotka voisivat soveltua käytettäviksi myös NEET-nuorilla toimintakyvyn arvioinnissa. Nämä arviointivälineet olivat 3X10D, Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä (ESY), Kykyviisari, OnnenApila ja Tilannekompassi (ks. liite 3), joita tässä luvussa arvioidaan.

Kentällä saattaa olla käytössä muitakin laaja-alaisia nuorilla käytettäviä arviointivälineitä, joita työryhmä ei tässä yhteydessä tarkastellut (mm. Tulostähti-perheeseen kuuluva Nuorten Tulostähti -menetelmä). Nuoren tilanteen arvioinnissa on lisäksi mahdollista käyttää monia, esimerkiksi TOIMIA-tietokannasta löytyviä yksittäisiä toimintakyvyn osa-alueita mittaavia mittareita, muun muassa AUDIT-mittari alkoholin riskikäytön tunnistamiseen.

Edellä mainittuja arviointivälineitä tarkasteltiin kahdella tavalla: a) kansallisesti käytettävien mittareiden kriteerien täyttyminen ja b) välineiden sisällön tunnistaminen ja niiden yhdenmukaisuuden vertailu (ICF-linkitys).

6.1 Kansalliseen käyttöön suositeltavien toimintakykykymittareiden valintakriteerit

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella määritellään parhaillaan kriteereitä kansalliseen käyttöön suositeltaville toimintakykykymittareille (Heidi Anttila, henkilökohtainen tiedonanto 2018). Tällä hetkellä ehdotettuja valintakriteereitä ovat:

Kansallinen käyttö lupa. Mittarilla on oltava käyttö lupa kansalliseen jakamiseen ja käyttöön sekä sähköisenä versiona että paperimuodossa. Nämä mahdollistavat mittarin hyödyntämisen monipuolisesti asiakastilanteissa (paperisena, mobiiliversiot). Lisäksi sähköinen versio mahdollistaa jatkossa tietojen tallentamisen rakenteisessa muodossa tietojärjestelmiin ja tietojen tehokkaan hyödyntämisen.

Maksuttomuus. Mittarin käytön on oltava maksutonta tai kansallisen käytön lisenssimaksun on oltava kohtuullinen, jos mittarin hankintaan löytyy kansallinen maksaja.

Todennetut mittausominaisuudet. Mittarin mittausominaisuuksista (psykometriikasta) on oltava tietoa (ainakin) seuraavilta osa-alueilta:

- Mittari kattaa käyttötarkoituksen kannalta sisällöllisesti relevantit aiheet (sisältövaliditeetti)
- Mittarin kysymysten faktorirakenteesta tulisi olla tutkittua tietoa, kysymysten/väittämien joukossa ei saisi olla päällekkäisyyttä, ja mittarilla on todettu kyky mitata samalla tavalla kuin muilla saman aiheen päteviksi todetuilla mittareilla (rakennevaliditeetista esimerkkejä)
- Mittarilla on kyky mitata tuloksia toistettavasti ja mahdollisimman pienellä virhemarginaalilla (toistettavuus/tarkkuus)
- Mittarilla on todettu kyky havaita muutos asiakkaan tuloksissa silloin, kun tulokset ovat aidosti muuttuneet ja se erottelee muutostulosten perusteella ne asiakkaat, joiden tilanteessa ei ole tapahtunut muutosta. Tämä ominaisuus voidaan todentaa pitkäaikaisasetelmissä mm. vertaamalla mittarin tuloksia ankkureihin, joilla todennetaan todellista muutosta. Tämä ominaisuus on erityisen tärkeä mittareille, joilla halutaan seurata ajassa tapahtuvaa muutosta (muutosherkkyys).

Vähäinen asiakaskuormitus. Mittarilla olisi saatava oleellinen tieto mahdollisimman nopeasti ja mahdollisimman vähän asiakasta kuormittaen (lyhyt ja nopea vastata).

Kieli. Kielivaatimuksina ovat ainakin suomi, ruotsi ja saamen kielet. Lisäksi suositeltavia kieliversioita voisivat olla selkokieli, englanti, arabia, venäjä, somalia ja kurdi.

Käytettävyys. Mittarin on oltava kaikille helppokäyttöinen (ei ammattiryhmäspesifi, ei vaadi paljon lisäkoulutusta).

Saatavilla oleva tieto. Mittarista on mahdollista tuottaa perustiedot, tiedot mittarin mittausominaisuuksista sekä soveltuvuusarvio kaikkien saataville TOIMIA-tietokantaan.

6.2 Valintakriteereiden täytyminen NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin käytettävissä arviointivälineissä

Arviointivälineitä tarkasteltiin edellä mainittujen kriteerien mukaisesti ja tiedot koottiin taulukkoon 1 (s. 23). Yhteenvedon todetaan, että yksikään tarkastelussa ollut arviointiväline ei täyttänyt kaikkia kriteereitä. Arviointivälineiden käyttö vaatii useimmiten vähintään rekisteröitymisen, osa on myös maksullisia ja vaativat käyttöluvan. Tarkasteltujen arviointivälineiden mittausominaisuuksista ei ole olemassa lainkaan tai vain erittäin vähän tutkittua tietoa. Kaikkia tarkasteltuja välineitä kuitenkin käytetään nuorten arvioinnissa ja ne soveltuvat eri ammattiryhmien käyttöön. Niiden asiakaskuormitukset vaihtelevat suuresti, muun muassa väittämien määrä vaihtelee 8–114 välillä. TOIMIA-tietokannassa julkaistaan vain mittareita, joten näistä arviointivälineistä siellä voitaneen tarvittaessa julkaista vain ne, joista on saatavilla tai on mahdollista myöhemmin saada tietoja mittarin mittausominaisuuksista.

Taulukko 1. Kansalliseen käyttöön suositeltavien NEET-nuorilla käytettävien laaja-alaisten toimintakyvyn arviointivälineiden alustavat valintakriteerit^a ja niiden täyttyminen.

Arviointiväline	Käyttölupa	Käyttöversiot	Maksullisuus	Mittausominaisuudet (psykometriikka)	Pituus/asiakaskuormitus	Kieliversiot	Soveltuvuus ammattiryhmille
3X10D	Käyttölupa tarvitaan kaupalliseen käyttöön; rekisteröityminen muuhun käyttöön (liite 3)	Paperilomake; sähköinen lomake ja mobiiliversio (liite 3)	Kaupalliseen käyttöön maksullinen	Validointitarkastelu alle 30-vuotiailla (n = 771) (liite 3)	Lyhyt (10 osa-aluetta; 1 väittäjä/osa-alue); vastaaminen vie alle 5 min	Suomi, epävirallinen käännös ruotsiksi ja neljälle muulle kielelle	Soveltuu eri ammattiryhmille
Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä (ESY)	Vapaasti käytettävissä	Paperilomake (liite 3)	Maksuton	Ei julkaisuja	Pitkä (10 osa-aluetta; 8–18 väittäjää/osa-alue; yhteensä 114 väittäjää)	Suomi	Soveltuu ensisijaisesti sosiaalityöntekijöille, mutta myös muille sosiaalialan ammattilaisille
Kykyviisari	Verkkopalvelun käyttö vaatii rekisteröitymisen ja suostumuksen käyttöehtoihin, minkä jälkeen vapaasti organisaation käytössä. Paperilomaketta voi käyttää ilman rekisteröitymistä (liite 3).	Paperilomake ja sähköinen lomake (liite 3)	Maksuton	Ei julkaisuja; menossa tutkimuskokonaisuus Kykyviisarin luotettavuudesta, toistettavuudesta ja hyödyllisyydestä	Pitkä (8 osa-aluetta; 4–17 väittäjää/osa-alue; yhteensä 82 väittäjää)	Suomi, ruotsi, englanti, selkokieli (syksyllä 2018 somali, kurdin sorani ja arabia)	Soveltuu eri ammattiryhmille
OnnenApila	Vapaasti käytettävissä	Paperilomake	Maksuton	Vapaaamuotoinen lomake; ei mittausominaisuuksia	Lyhyt (8 osa-aluetta; ei kysymyksiä/väittäjiä)	Suomi	Soveltuu eri ammattiryhmille
Tilannekompassi	Erillinen käyttölupa (liite 3)	Paperilomake ja sähköinen sovellus	Maksullinen	Ei julkaisuja	Pitkä (7 osa-aluetta; 5–9 väittäjää/osa-alue; yhteensä 47 väittäjää)	Suomi, englanti	Soveltuu eri ammattiryhmille

a Valintakriteerit on selitetty edellä luvussa 6.1 ja arviointivälineistä on lisätietoja liitteessä 3.

6.3 Arviointivälineiden sisällön tunnistaminen ja niiden yhdenmukaisuuden vertailu

Tässä suosituksessa tarkasteltujen arviointivälineiden osa-alueita ja niiden sisältämiä väittämiä tarkasteltiin ICF-luokituksen avulla. Arviointivälineiden väittämistä tunnistettiin merkityksellinen käsite (= mitä väittämällä tarkoitetaan), joka sillattiin (= yhdistettiin) ICF-luokituksen koodeihin. Tällä tavoin eri arviointivälineiden sisältöalueita voitiin tunnistaa ja vertailla. Siltauksen teki THL:n tutkija, joka on laajasti perehtynyt ICF-luokitukseen. Siltaaminen toteutettiin päivitettyjen siltausohjeiden mukaisesti (Cieza ym. 2016).

Yhteenvedona voidaan todeta, että arviointivälineet, joissa on runsaasti väittämiä eri osa-alueilla (ks. taulukko 1), yhdistyvät laajemmin ICF-luokitukseen kuin arviointivälineet, joissa väittämiä on vain vähän tai ei lainkaan. Kun arviointivälineistä huomioitiin sekä osa-alueet että väittämät, nousi esiin 13 aihetta, jotka sisältyvät kahteen tai useampaan arviointivälineeseen (taulukko 2, s. 25). Nämä aiheet kattavat eräitä keskeisimpiä NEET-nuorilla todettuja vaikeuksia, mutta ne eivät kuitenkaan kata kaikkia elämänhallinnan vaikeuksia, joita NEET-nuorilla on todettu olevan (ks. luku 3.2).

Yhdessäkään arviointivälineessä ei ollut kaikkia taulukossa 2 mainittuja sisältöalueita. Erityisesti niissä arviointivälineissä, joissa on runsaasti väittämiä, oli myös muita sisältöalueita, joita kaikkia ei ole lueteltu taulukossa 2. Toisin sanoen, tämä tarkoittaa sitä, että yhteenkään tässä tarkasteltuun arviointivälineeseen ei ole sisällytetty kaikkia NEET-nuorilla tunnistettuja toimintakyvyn ja elämänhallinnan vaikeuksia. Tämä todentaa sen, että NEET-nuoren toimintakyvyn arvioinnissa ei tule nojata yksinomaan arviointivälineellä saatuun tulokseen, vaan myös havainnoida nuorta ja keskustella hänen kanssaan.

Taulukko 2. Suosituksessa tarkasteltujen arviointivälineiden ICF-sisältöalueet.

Sisältöalueet	3X10D	ESY	Kykyiisari	OnnenApila	Tilannekompassi
Yleinen hyvinvointi, elämä kokonaisuutena, yleinen tilanne	Osa-alue, jossa 1 väittämä	x ^a	Muutamia väittämiä	x	x
Terveys, fyysinen terveys	Osa-alue, jossa 1 väittämä	Osa-alue, useita väittämiä	2 osa-aluetta, useita väittämiä	Osa-alue, ei tarkentavia väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä
Arjen sujuminen, päivittäinen pärjääminen, arjen jaksaminen, arjen hallinta	Osa-alue, jossa 1 väittämä	Eri osa-alueiden alla useita väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä	Osa-alue, ei tarkentavia väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä
Sosiaaliset suhteet, sosiaalinen tilanne, osallisuus, sosiaaliset verkostot	x	2 osa-aluetta, useita väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä	Osa-alue, ei tarkentavia väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä
Ystävät, perhe	2 osa-aluetta, joissa väittämät	Osa-alue, useita väittämiä	Useita väittämiä	x	x
Psyykinen hyvinvointi, psyykinen terveys, psyykinen toimintakyky, oppiminen ja tiedon soveltaminen	x	Eri osa-alueiden alla useita väittämiä	2 osa-aluetta, useita väittämiä	Osa-alue, ei tarkentavia väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä
Usko itseen, itseluottamus, itsetunto, suhde vastoinikäymisiin ja haasteisiin, luottamus tulevaisuuteen, tulevaisuuden näkymä	2 osa-aluetta, joissa 1 väittämä	Osa-alue, useita väittämiä	Muutamia väittämiä	Osa-alue, ei tarkentavia väittämiä	1 väittämä
Osaaminen, taidot, vahvuudet, kyvyt	Osa-alue, jossa 1 väittämä	Osa-alue, useita väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä	x	Muutamia väittämiä
Halu opiskella, suhde koulutukseen ja opiskeluun, halu työllistyä, työllistyvyys, suhde työelämään	x	Osa-alue, useita väittämiä	Osa-alue, useita väittämiä	2 osa-aluetta, ei tarkentavia väittämiä	2 osa-aluetta, useita väittämiä
Talouden hallinta, taloudellinen tilanne, varallisuus, velat, rahan käyttö	Osa-alue, jossa 1 väittämä	Osa-alue, useita väittämiä	Muutamia väittämiä	x	Osa-alue, useita väittämiä
Harrastukset	x	Osa-alue, useita väittämiä	Muutamia väittämiä	x	1 väittämä
Asuminen, asumisolosuhteet	Osa-alue, jossa 1 väittämä	Osa-alue, useita väittämiä	x	x	1 väittämä
Riippuvuudet	x	2 väittämää	1 väittämä	Osa-alue, ei tarkentavia väittämiä	2 väittämää

a x = osa-alue puuttuu arviointivälineestä.

7 Työryhmän suositukset NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin

Toimintakyvyn arviointi on prosessi, jossa on useita vaiheita (ks. luku 5). Sen vuoksi työryhmä on ryhmitellyt NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin liittyvät suositukset alla karkeasti arviointiprosessin vaiheiden mukaisesti (ks. myös liite 2). Työryhmä korostaa erityisesti seuraavia asioita NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin liittyen.

1. NEET-nuoren toimintakykyä ja laajemmin nuoren koko elämäntilannetta on mahdotonta tarkasti mitata millään yksittäisellä nykyisellä arviointivälineellä. Tämä johtuu näiden nuorten monista haasteista useilla elämänalueilla, mutta myös siitä, että tarkasteltujen arviointivälineiden sisältöalueet ovat erilaisia, mikään niistä ei kata NEET-nuorten vaikeuksien koko kirjoa ja niitä on tutkittu kovin vähän NEET-nuorilla. Kentän työntekijöiltä saatujen kommenttien mukaan erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien nuorten toimintakyvyn ja elämäntilanteiden kirjoa on kovin vaikea hahmottaa millään arviointivälineellä.

Tässä suosituksessa tarkastellut arviointivälineet olivat kaikki varsin yleisluontoisia, mutta niissä oli mainittu keskeisimpiä NEET-nuorilla ilmeneviä haasteellisia elämän osa-alueita (ICF-kuvauskohteet). Arviointivälineiden avulla voi olla mahdollista tunnistaa yleisellä tasolla, millä osa-alueella nuorella on vaikeuksia, mutta ongelman tarkempi kuvaaminen vaatii keskustelua nuoren kanssa. Suositustyöryhmä kehottaakin käyttämään tässä suosituksessa mainittuja arviointivälineitä apuna asioiden tarkemmalle selvittämiselle ja puheeksi ottamiselle.

2. Jokaisen yksittäisen organisaation omalla vastuulla on huolellisesti suunnitella ja sopia esimiesten ja työntekijöiden kesken, miten ja millä välineillä toimintakykyä juuri tässä organisaatiossa arvioidaan. Tässä suosituksessa tarkasteltuja arviointivälineitä on edelleen kehitettävä ja niiden soveltuvuutta on tutkittava tieteellisesti NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin. Uusien arviointivälineiden kehittämistä työryhmä kehottaa välttämään.

7.1 Suositus toimintakyvyn arvioinnin valmisteluun

Suositus 1: *Arviointia tekevän organisaation esimiehet ja työntekijät sopivat yhteisesti NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin liittyvistä käytännöistä.*

- Organisaatiossa päätetään mitä toimintakyvyn arviointivälineitä (= miten arvioidaan) organisaatiossa käytetään. Välineen on sovelluttava toimintaympäristöön ja sen on oltava harkittu osa asiakasprosessia.
- Organisaatiossa huolehditaan arviointia toteuttavien henkilöiden koulutus valitun tai valittujen arviointivälineiden käyttämiseen, jotta kaikki toimintakyvyn arviointia tekevät ammattilaiset osaavat käyttää valittuja arviointivälineitä ohjeiden mukaan oikein ja samalla tavalla.
- Organisaatiossa sovitaan ketkä nuorten kanssa toimivat ammattilaiset tekevät toimintakyvyn arviointia (= kuka arvioi).
- Organisaatiossa sovitaan myös yhtenäisistä tulosten kirjaamismenettelyistä.

7.2 Suositukset toimintakyvyn arvioinnin toteutukseen

Suositus 2: *NEET-nuoren toimintakykyä arvioivalle ammattilaiselle on arvioinnin toteutuksen aikana muodostuttava käsitys nuoren mahdollisesta soveltuvuudesta Kelan tarjoamaan ammatilliseen kuntoutukseen.*

- Käsitystä muodostettaessa arvioinnin tekijä pyrkii hahmottamaan ja muodostamaan vastaukset seuraaviin kysymyksiin:
  - Onko nuoren toimintakyky olennaisesti heikentynyt?
  - Onko juuri nyt oikea aika ohjata nuori ammatilliseen kuntoutukseen?
  - Onko nuorella edes orastava toive muutokseen elämässään?
- Suositustyöryhmä huomauttaa, että toimintakyvyn arvioinnin tekeminen sopii kaikille nuorille mahdollisten piilossa olevien palvelutarpeiden tunnistamiseksi ja siitäkin huolimatta, että nuoren ei ole tarkoitus ohjautua juuri ammatilliseen kuntoutukseen.

Suositus 3: *NEET-nuoren tilannetta arvioitaessa otetaan huomioon toimintakyvyn lisäksi laajemmin koko hänen elämäntilanteensa.*

- NEET-nuorilla on todettu olevan useita erilaisia ja eri syistä johtuvia ongelmia. Osa ongelmista liittyy toimintakyvyn ja osa laajemmin elämänhallintaan, jolloin tarkoitetaan ICF-kontekstissa yksilötekijöihin liittyviä ongelmia, esimerkiksi erilaisia taitoja ja osaamista. NEET-nuoren arviointi vain toimintakyvyn osalta voi olla liian kapeaa ja johtaa kapea-alaiseen tarkasteluun. Tämän vuoksi on perusteltua kartoittaa nuoren tilannetta laajemmin sisältäen sekä yksilö- että ympäristötekijät. Kokonaistilanteen kartoittamiseen voi käyttää tässä suosituksessa mainittuja arviointivälineitä ja lisäksi nuoren kanssa käytäviä keskusteluja.
- Ammatillainen arvioi arviointivälineen tulosten, nuoren kanssa käytyjen keskustelujen ja mahdollisen palvelun tavoitteiden ja sisältöjen perusteella, onko nuori valmis (tässä yhteydessä erityisesti) Kelan ammatilliseen palveluun.

Suositus 4: *NEET-nuoren toimintakyvyn arviointi toteutetaan aina henkilökohtaisessa tapaamisessa ja arviointi voi vaatia usean tapaamiskerran.*

- Erityisen tärkeää on hyvän ja luottamuksellisen keskusteluyhteyden luominen NEET-nuoren kanssa. Nuoren toimintakyvyn ja elämäntilanteen arviointia voidaan tehdä realistisesti vasta, kun luottamuksellinen suhde on olemassa. Sen vuoksi saatetaan tarvita useita tapaamiskertoja, joiden aikana voidaan palata arvioinnin sisältöihin.
- NEET-nuoren toimintakyvyn arviointia ei tulisi tehdä puhelinhaastatteluna. Nuoren ei myöskään suositella täyttävän arvioinnissa mahdollisesti käytettäviä lomakkeita yksin, vaan ne tulisi täyttää aina yhdessä työntekijän kanssa.

Suositus 5: *Toimintakyvyn arviointi tehdään yhdessä nuoren kanssa ja siinä kunnioitetaan hänen omaa arviota ja näkemystä omasta tilanteestaan.*

- Nuorelle kerrotaan ennen toimintakyvyn arvioinnin tekemistä, mihin sillä pyritään ja miten se toteutetaan, jotta nuori voi mahdollisuuksien mukaan hyötyä jo itse arvioinnista.
- Nuorelta on saatava lupa arvioinnin tekemiseen ja hänen on osallistuttava arvioinnin tekemiseen.
- Arvioinnin tavoitteena on lisätä nuoren ymmärrystä omasta tilanteestaan ja motivoida häntä tarvitsemiensa palveluiden vastaanottamiseen. Olennaista on nuoren oma arvio siitä, millä

toimintakyvyn, yksilö- tai ympäristötekijän osa-alueella hän kokee tarvitsevansa tukea ja mil-laista tukea hän on valmis ottamaan vastaan.

- Arvioinnissa tulee pyrkiä etsimään nuoren omia vahvuuksia ja kykyjä, ei keskittyä vain ongelmiin.
- Toimintakyvyn arvioinnista pitäisi jäädä nuorelle tunne, että häntä halutaan auttaa ja tukea, eikä arviointia tehdä vain tiedonkeruun vuoksi. Tämä edistää nuoren osallisuutta ja sitoutumista.

Suositus 6: *NEET-nuoren toimintakyvyn arvioinnissa voi käyttää suosituksessa tarkasteltuja arviointivälineitä.*

- Työryhmän tarkastelemat arviointivälineet (Kykyviisari, 3X10D, OnnenApila, Tilannekompassi ja Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä (ESY)) vaikuttavat lupaavilta NEET-nuoren toimintakyvyn (ja elämäntilanteen) vaikeuksien arviointiin ja tuen tarpeen tunnistamiseen. Yksikään arvioituista mittareista ei kuitenkaan täyttänyt kaikkia kansalliseen käyttöön suositeltavan mittarin kriteereitä.
- Kaikista suosituksessa mainituista arviointivälineistä on olemassa positiivisia käyttökokemuksia. Sen vuoksi työryhmän arvio on, että kyseisiä välineitä voidaan käyttää apuna NEET-nuorten toimintakyvyn arvioinnissa tunnistamaan, millä osa-alueilla nuori saattaa tarvita tukea.
- Jos organisaatiossa on käytössä jokin muu laaja-alainen toimintakyvyn arviointiväline, sitä voi käyttää, mikäli se kattaa laajasti taulukossa 2 mainitut osa-alueet. Arviointivälineiden tulee olla (tässä yhteydessä) soveltuvia NEET-nuorille.
- Arvioinnissa käytettävää arviointivälinettä tulee käyttää siten, että se ohjaa ja jäsentää keskustelua apuvälineen tavoin sekä ohjaa kirjaamaan asioita jäsennellysti.
- Tässä suosituksessa tarkasteltuja arviointivälineitä on tieteellisesti tutkittu erittäin vähän. Työryhmä kehottaa kehittämään ja tutkimaan tarkemmin näitä jo olemassa olevia välineitä, sillä niiden soveltuvuudesta juuri NEET-nuoren toimintakyvyn arviointiin tarvitaan ehdottomasti tarkempaa tietoa.
- Työryhmä ei suosittele uusien arviointivälineiden kehittämistä.

Suositus 7: *NEET-nuoren toimintakyvyn arviointi tehdään porrasteisesti syventäen.*

- Työryhmä suosittelee tekemään toimintakyvyn arviointia porrasteisesti. Tällä tarkoitetaan sitä, että nuori saa ensin itse määritellä, millä osa-alueilla hänellä on toimintakykyä ja/tai elämää

yleensä vaikeuttavia asioita. Käytännössä tämä toteutuu esimerkiksi siten, että nuori valitsee käytettävästä arviointivälineestä ne osa-alueet, joilla hänellä on omasta mielestään vaikeuksia tai hän kertoo ne osa-alueet, joilla hän ei koe vaikeuksia.

- Tämän jälkeen nuoren kanssa yhdessä keskustellen tarkennetaan ja syvennetään tietoa osa-alueista, joilla haasteita on. Mikäli käytettävässä arviointivälineessä on tarkentavia väittämiä eri osa-alueiden alla, käydään ne läpi nuoren kanssa. Tässä suosituksessa mainituista arviointivälineistä OnnenApila ja 3X10D eivät sisällä osa-alueita tarkentavia väittämiä, vaan niissä tarkennukset tulee tehdä keskustellen nuoren kanssa.
- Mikäli nuorella on vaikeuksia yhdelläkin arviointivälineen nimeämällä osa-alueella, tulisi siihen tarttua ja selvittää asia tarkemmin kysymällä tarkentavia väittämiä ja/tai vapaasti keskustellen.
- Jos nuori ei mainitse vaikeuksia jollakin osa-alueella, tarkentavia väittämiä ei välttämättä tarvitse kysyä tältä osa-alueelta.
- Huomioitavaa on, että kaikkien arviointivälineiden osalta porrasteinen arviointi ei välttämättä onnistu, koska sähköinen lomake ei anna ensin valita nuorelle tärkeitä osa-alueita, vaan kaikki osa-alueet on käytävä läpi.
- Tarvittaessa nuoren tilanteen arviointia voi edelleen syventää ja tarkentaa käyttämällä yksittäisiä toimintakyvyn osa-alueita mittaavia mittareita, muun muassa AUDIT-mittaria alkoholin riskikäytön arvioinnissa. Näitä mittareita löytyy esimerkiksi TOIMIA-tietokannasta.

Suositus 8: *NEET-nuoren toimintakyvyn arvioinnissa ei käytetä pisteytystä.*

- NEET-nuoren toimintakykyä ei pisteytetä. Pisteytys on mahdotonta, koska tarkasteltujen arviointivälineiden pisteytyksen toimivuudesta ei ole tutkimustietoa.
- Arviointivälineen pisteistä ei tule muodostaa "rajoja", joiden täyttymistä tarkkaillaan suunniteltaessa palveluihin pääsyä. Arviointiväline on aina vain yksi apuväline nuoren kokonaistilanteen selvittämisessä keskustelujen ohella.

7.3 Suositukset toimintakyvyn arviointitulosten tulkintaan ja kirjaamiseen

Suositus 9: *Toimintakyvyn arvioinnin tuloksia tulkitaan nuoren kokonaistilannetta tarkastellen ja yhdessä nuoren kanssa (ks. suositus 2).*

- Arviointivälineiden tuloksia tulkittaessa tärkeintä on katsoa nuoren toimintakyvyn ja elämäntilanteen kokonaisuutta.
- Arvioinnin tulokset annetaan aina nuorelle. Arvioinnin tuloksista ja niiden perusteella tehtävistä johtopäätöksistä keskustellaan yhdessä nuoren kanssa.
- Vaikeuksien olemassaolo millä tahansa yhdellä tai useammalla arviointivälineen osa-alueella ei ole ehdoton ja selvä osoitus siitä, että nuori tulisi automaattisesti ohjata Kelan matalan kynnyksen valmennukselliseen palveluun tai ammatilliseen kuntoutukseen. Joskus nuorelle saattaa olla parasta jatkaa nykyisillä palveluilla. Jossain tapauksessa taas muu kuin ammatillinen kuntoutus saattaa olla paras ratkaisu. Kokonaisuuden hahmottaminen yhdessä nuoren kanssa on sen vuoksi erityisen tärkeää.

Suositus 10: *Suosituksessa mainittujen arviointivälineiden tulosten tarkastelussa painottuvat eräät osa-alueet silloin, kun NEET-nuori on hakeutumassa ammatilliseen kuntoutukseen.*

- Ammatillinen kuntoutus ja muut palvelut voivat toteutua tarvittaessa joustavasti rinnakkain tai limittäin. Esimerkiksi nuoren päihteiden käyttö ei sellaisenaan ole este ammatillisen kuntoutuksen käynnistämiseksi ja nuori voi olla samanaikaisesti päihdekuntoutuksessa (arviointivälineiden tuloksia tulkittaessa on huomioitava esim. ”Riippuvuudet”; ks. taulukko 2). Myös esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen palvelut ja ammatillinen kuntoutus voivat olla tarpeen yhtä aikaa.
- Arviointivälineiden sisältöalueet, jotka painottuvat ammatillista kuntoutusta harkittaessa:
  - ”Halu opiskella/työllistyä” (ks. taulukko 2): Ammatillinen kuntoutus tähtää aina (ainakin pidemmällä tähtäimellä) opiskeluun tai työhön. Osana NEET-nuorten kuntoutuksen kehittämisprojektia on luotu matalan kynnyksen valmennuksellinen palvelu, joka voidaan myöntää jo siinä vaiheessa, kun nuorella on orastava toive saada aikaan muutosta elämässään. Hänellä ei tarvitse olla varsinaista työhön tai opiskeluun liittyvää tavoitetta, mutta alustava toive tulevaisuudessa päästä työhön tai opiskeluun on oleellinen, jotta nuori hyötyy ammatillisesta kuntoutuksesta.
  - ”Usko itseen/tulevaisuuteen” (ks. taulukko 2): Yhtenä ammatillisen kuntoutuksen keskeisenä tavoitteena on nuoren omien voimavarojen ja kykyjen kartoittaminen ja nuoren rohkaiseminen ottamaan askelia kohti opiskelua tai työtä. Ammatillista kuntoutusta vahvasti puoltavia tekijöitä ovat tilanteet, joissa nuorella on itsetunnon-/luottamuksen puutetta ja hänellä on vaikeuksia uskoa siihen, että voisi vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa.

- ”Osaaminen/kyvyt/vahvuudet” (ks. taulukko 2): Nuorella saattaa olla vaikeuksia nimetä taitojaan tai vahvuuksiaan. Tätä asiaa voidaan tukea ammatillisessa kuntoutuksessa.
- Arviointivälineiden sisältöalueet, joiden korostuminen saattaisi puoltaa muuta ratkaisua kuin ammatillista kuntoutusta juuri sillä hetkellä:
  - ”Arjen hallinta”, ”taloudellinen tilanne”, ”asumisjärjestelyt” (ks. taulukko 2): Ammatillisessa kuntoutuksessa ei ensisijaisesti keskitytä haasteisiin, joita nuorella on arjen hallinnassa, taloudellisissa asioissa tai vaikkapa asumisen järjestämisessä. Jos nuorella on näissä asioissa vaikeuksia, on perusteltua pyrkiä ”hoitamaan” ensin nämä akuutit haasteet sellaiseen kuntoon, että nuorella on mahdollisuus keskittyä ja käyttää omat voimavaransa vahvuuksien, taitojen ja opiskelu-/työelämävalmiuksien kehittämiseen ja arviointiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuorella ei voisi olla haasteita elämänhallinnassaan tai arkiaskareissa. Niitä voi olla, mutta ammatillisen kuntoutuksen ei ole tarkoitus olla ensisijainen palvelu niiden ratkaisemiseksi.
  - ”Fyysinen terveys”, ”psykkinen hyvinvointi” (ks. taulukko 2): Jos nuoren todetaan olevan hoidon tai hoidon arvioinnin tarpeessa eikä nuorella ole hoitosuhdetta terveydenhuoltoon, nuori ohjataan terveydenhuollon palveluihin.

Suositus 11: *Toimintakyvyn arvioinnin tulokset kirjataan organisaatiossa sovittujen periaatteiden mukaisesti ja NEET-nuorten kohdalla lisäksi Kelan antamia ohjeita seuraten.*

- Toimintakyvyn arvioinnin tulokset kirjataan huolellisesti ja yhteneväisesti organisaatiossa sovittujen käytäntöjen mukaisesti sekä arvioinnissa käytettävien arviointivälineiden ohjeita seuraten. Kaikkien työntekijöiden tulee kirjata samalla tavalla.
- NEET-nuorten toimintakykyä arvioitaessa kirjaamisesta annetaan seuraavat tarkentavat ohjeet:
  - Työntekijän tulee kirjoittaa nuoren toimintakyvyn arvioinnista sanallinen yhteenveto käyttäen apuna arviointivälineen tuloksia sekä nuoren kanssa käytyjä keskusteluja. Yhteenvedossa tulee pyrkiä vastaamaan Suosituksessa 2 esitettyihin NEET-nuoren arviointia ”ohjauviin” kysymyksiin.
  - Jos työntekijä päätyy yhdessä nuoren kanssa siihen, että nuorelle voisi olla hyötyä hakeutua Kelan ammatilliseen kuntoutukseen, on nuorelta pyydettävä lupa lähettää häntä koskevat toimintakyvyn arviointitiedot ja siitä tehty yhteenveto Kelaan.

- Kela tulee antamaan tarkemmat ohjeet kentällä nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille siitä, miten toimintakyvyn arviointitiedot lähetetään Kelaan.
- Suositustyöryhmä huomauttaa, että tietojen kirjaamisessa siirrytään kohti rakenteista kirjaamismuotoa (THL 2017b). Tämän vuoksi yhtenäiset käytännöt kirjaamisessa ovat tärkeitä. Toimintakykytiedon rakenteiselle kirjaamiselle on valmisteltu toimintakykytietomalli THL:lla. Tietomallin määrittelyjen valmistuessa se on mahdollista saada osaksi asiakas- ja potilastietojärjestelmiä.

7.4 Suositukset toimintakyvyn arviointitulosten hyödyntämiseen

Suositus 12: *Toimintakyvyn arvioinnin päätteeksi nuori jatkaa nykyisellä palvelulla, mikäli näyttää siltä, että tilanne ei vaadi muutosta, tai hänet ohjataan sopivaan palveluun tai sopivan yhteistyötahon luokse.*

- Nuorta ei saa jättää yksin toimintakyvyn arvioinnista saadun tuloksen kanssa, vaan arvioinnin tulosta on aina käytettävä nuoren palvelutarpeen tunnistamiseksi. Tuloksena voi olla samojen tai kokonaan uusien palvelujen tarve.
- Jos työntekijä toteaa, että Kelan ammatillinen kuntoutus ei ole juuri tällä hetkellä oikea-aikaista tai muutoin soveltuva palvelu nuorelle, on hänen tarvittaessa ohjattava nuori johonkin muuhun suuntaan. Toisin sanoen, jokaiselle nuorelle on osoitettava jokin taho arvioinnin lopuksi, esimerkiksi terveydenhuolto, sosiaalihuolto, TE-toimisto tai Kelan muu palvelu. Työntekijä selittää nuorelle mahdollisia palveluja ja niiden vaikutuksia nuoren kokonaistilanteeseen (esim. jonkin palvelun saamisen vaikutus tukiin jne.).
- Nuoren hakeutumista/pääsyä osoitettuun palveluun on syytä seurata, jotta nuoren tilanne edistyy eikä nuori jää yksin vaille apua ja tukea.

Suositus 13: *Tuloksia voidaan hyödyntää myös organisaation johtamisessa, tehtyjen toimenpiteiden vaikutusten arvioinnissa, voimavarojen suuntaamisessa ja yleisesti nuorten tilanteen seurannassa.*

- Tässä suosituksessa annetaan suosituksia erityisesti NEET-nuorten toimintakyvyn arviointiin, mutta näitä suosituksia voi hyödyntää myös muiden nuorten kohdalla.

8 NEET-nuorten kuntoutuksessa jatkossa huomioitavia asioita

Arviointia tehtäessä tulee keskittyä nuoren vahvuuksiin ja voimavaroihin, positiivisen kautta. Nuorelle ei saa muodostua arviointiprosessista epäonnistumisen kokemusta. Kaikissa tapauksissa tulee löytää keinot edistää nuoren tilannetta.

8.1 Nuorten ohjauspalvelujen varmistaminen

Työryhmä on julkituonut koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten moninaisuuden. Samalla kun arvioidaan mahdollista soveltuvuutta ammatilliseen kuntoutukseen, ammattilaisten on muistettava toimia vastuullisesti myös niiden nuorten kanssa, joita ei voida ohjata Kelan palvelujen piiriin. On tärkeää, että nuori itse ymmärtää arviointiprosessin ja kuntoutuspolun kulun. Tätä varten olisi hyvä laatia visuaalinen kuntoutuspolkumalli eli mitä missäkin vaiheessa tapahtuu. Visuaalisen mallin avulla nuorelle voisi selventää missä prosessin vaiheessa hän on.

Nuorta ei saa jättää ilman tukea, vaikka Kelan järjestämä kuntoutus ei olisikaan hänelle juuri nyt oikea-aikaista. Jos esteenä kuntoutukseen ovat esimerkiksi terveydentila, hoitamaton päihdeongelma tai asunnottomuus, pitää toimintakyvyn arvioinnin tehneen tahon yhdessä nuoren kanssa löytää keinot saada nämä asiat kuntoon.

Jokaiselle nuorelle, jolle toimintakyvyn arviointi tehdään, on tärkeää löytää jokin paikka, johon hänet tarvittaessa ohjataan. Toki aina on muistettava, että nuori voi jatkaa myös samassa palvelussa ja samalla toimijalla. Myös seuranta on oleellista, jotta nuori saa tarpeellisen tuen ja avun tilanteeseensa. Jokainen ammattilainen tuntee oman alueensa palvelumahdollisuudet ja moniammatilliset verkostot, joita tulee hyödyntää nuoren jatko-ohjauksessa. Nuoren asuinseudulla tuleekin olla tarjolla riittävästi matalan kynnyksen palveluita, joita voidaan nopeasti ja ketterästi hyödyntää nuoren avuksi. Yksikään heikoilla oleva nuori ei saa jäädä erilaisten palveluiden jonoon pitkäksi aikaa tai muutoin ”tyhjän päälle” saamaan taas yksi epäonnistumisen kokemus lisää, vaan jokainen nuori tulee ohjata ja auttaa konkreettisesti eteenpäin. Nuorta tulee myös seurata, että hän menee ohjattavalle taholle huomioiden esimerkiksi nuoren toiminnanohjauksen pulmat.

8.2 Nuorten pitkäaikainen seuranta

Tutkimusten mukaan moninaisista ohjauksista ja toimenpiteistä huolimatta juuri heikoimmilla olevat nuoret jäävät väliinpuotoajiksi eivätkä pääse omatoimisesti palveluiden piiriin. Tämä voi tarkoittaa sitä, ettei nuori saa yksin lähdettyä esimerkiksi kodin ulkopuolelle. Jokaisen nuoren kohdalla tuleekin yksilöllisesti harkita, tarvitseeko nuori esimerkiksi tukihenkilöä tai saattajaa konkreettisesti päästäkseen näihin palveluihin vai pystyykö hän omatoimisesti käymään hänelle suunnitelluissa palveluissa. Mikäli nuori ei tule sovittuihin tapaamisiin, tulee erikseen harkita miten tukea nuorta esimerkiksi aikatauluihin sitoutumisessa. Palveluja ei tule keskeyttää ilman asian tarkastelua nuoren kanssa.

Nuori tarvitsee usein pitkäaikaista seuranta, jotta häntä saadaan riittävästi autettua elämässään eteenpäin. Lyhyet interventiot ovat tulipalojen sammuttamista eivätkä tutkimusten mukaan vie nuoren tilannetta pitkällä tähtäimellä eteenpäin. On tärkeää pyrkiä laatimaan pidempiaikainen suunnitelma ja pohtia myös sitä, miten nuorta voi parhaiten auttaa ja tukea tulevinakin vuosina.

8.3 Kentällä tehdyn toimintakykyarvioinnin tietojen siirtyminen Kelaan

Kun kentällä on tehty NEET-nuorelle toimintakyvyn arviointi tässä suosituksessa mainitulla arviointivälineellä (tai mahdollisesti jollain muulla laaja-alaisella välineellä), kerätty tieto olisi ehdottoman tärkeää saada Kelaan kyseisen nuoren asioita käsittelevälle asiantuntijalle käytettäväksi. Tämän suosituksen valmistumisen aikaan Kelalla ei ole osoittaa tietojen siirtymistä varten erityisiä ratkaisuja, vaan niitä tullaan kehittämään myöhemmin. THL:lla on jo valmisteilla sote-yhteiset toimintakykytietorakenteet, joiden keskeisenä tavoitteena on toimintakykytiedon hyödyntäminen yli organisaatorajojen. Parhailaan määritellään toiminnallisuuksia toimintakykytietorakenteiden Kanta-toteutusta varten. Näiden tulevaisuuden tietorakenteiden avulla toimintakykytieto on mahdollista kirjata rakenteisesti, tallentaa Kanta-arkistoon ja hyödyntää sieltä asiakas- ja potilastietojärjestelmiin.

8.4 Toimintakykymittareiden mittausominaisuuksien tutkimus

Erilaisten NEET-nuorten toimintakykyä kartoittavien välineiden ja mittareiden käytöstä tulisi saada tutkimustietoa. Suositusta työstäessään työryhmä toimi pääosin kokemustiedon varassa. Jotta on mah-

dollista saada tarkempaa tietoa NEET-nuorten kanssa parhaiten toimivista arviointivälineistä, nykyisiä mittareita ja välineitä on ehdottomasti tutkittava lisää.

Lähteet

- Aaltonen S, Berg P, Ikäheimo S. [Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä.](#) Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 84, 2015.
- Alanen A. Johdatus aikuiskasvatukseen. Radion aikuiskasvatussarjan ensimmäisen osan oppikirja. Helsinki: Yleisradio, 1987.
- Alatalo J, Mähönen E, Räisänen H. [Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus.](#) Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM-analyyseja 76, 2017.
- Asplund R, Vanhala P. [Neet-nuorten tulkinassa korjattavaa.](#) Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuskeskus ETLA, Muistio 52, 2016.
- Bălan M. [European and national policies regarding social inclusion of NEET youths.](#) Hyperion International Journal of Econophysics and New Economy, 2017.
- Cieza A, Fayed N, Bickenbach J, Proding B. [Refinements of the ICF Linking Rules to strengthen their potential for establishing comparability of health information.](#) Disability and Rehabilitation, 2016.
- Gissler M, Larja L, Merikukka M, Paananen R, Ristikari T, Törmäkangas L. NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä. Helsinki: Tilastokeskus, Tieto & trendit 2, 2016.
- Gretschel A, Myllyniemi S. [Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista – Nuorisobarometrin erillisnäyte/aineistonkeruu.](#) Nuorisotutkimusseura, 2017.
- [Hallituksen puoliväliriihi,](#) 25.4.2017
- Hiilamo H, Määttä A, Koskenvuo K, Pyykkönen J, Räsänen T, Aaltonen S. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak puheenvuoro 11, 2017.
- Hämäläinen K. [Mitä NEETiä?](#) Oma linja, Tutkijan suusta. Päivitetty 12.10.2016.
- Järvikoski A. [Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet.](#) Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 43, 2013.
- Kainulainen S, Paananen R, Surakka A, Saari J. Julkaisussa: Gothóni R, Hyväri S, Kolkka M, Vuokila-Oikkonen P, toim. Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena. Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Työelämä 7, 2016: 67–84.
- Karhunen H. [Nuoret eivät pärjää ilman oikeanlaista koulutusta.](#) Helsinki: Tilastokeskus, Tieto & Trendit, 2017. Päivitetty 7.3.2017. Viitattu 27.8.2018.
- Kunttu K. [Opiskeluterveys koostuu monen toimijan yhteistyöstä.](#) Työterveyslääkäri 2009; 27 (1): 21–24.
- Kvist AP, Nielsen HS, Simonsen N. [The importance of children’s ADHD for parents’ relationship stability and labor Supply.](#) Social Science & Medicine 2013; 88: 30–38.
- Laine K. Syrjäytymisen alkujuuria etsimässä. Julkaisussa: Jauhiainen A, Rinne R, Tähtinen J, toim. Koulutuspolitiikka Suomessa ja sen yli-kansalliset mallit. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 2001: 271–284.

- Lehto M. [Kaikki mukaan! Osatyökykyiset työmarkkinoilla. Selvityshenkilön raportti.](#) Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 2011.
- Lämsä A-L. Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulun yliopisto, Acta Universitatis Ouluensis E 102, 2009.
- Määttä M, Asikainen E, Saastamoinen M. Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiirtymissä. Nuorisotutkimus 2016; 34 (1): 18–34.
- OAJ. [Ministeriö huolissaan NEET-nuorten määrästä – painopiste ennaltaehkäisyyn.](#) Helsinki: OAJ, 2017. Päivitetty 28.3.2017. Viitattu 22.8.2018.
- OECD. [Youth not in employment, education or training \(NEET\).](#) OECD, 2016a.
- OECD. [Education at a Glance 2016. OECD Indicators.](#) Paris: OECD Publishing, 2016b.
- Palola E, Hannikainen-Ingman K, Karjalainen V. Nuoret koulutuspudokkaat sosiaaliturvan asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 29, 2012.
- Raivio H. Sosiaalinen kuntoutus voimavaraistamisena – toivon ja muutoksen näkökulma. Julkaisussa: Kostilainen H, Nieminen A, toim. [Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia.](#) Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Työelämä 13, 2018.
- Raivio H, Karjalainen J. Osallisuus ei ole keino tai väline – palvelut ovat! Julkaisussa: Era T, toim. Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 156, 2013.
- Rajavaara M. Kuntoutus- ja työkykypolitiikat sosiaalisina investointeina. Työvoiman tuottavuutta vai kansalaisten yhdenvertaisuutta? Julkaisussa: Ashorn U, Autti-Rämö I, Lehto J, Rajavaara M, toim. Kuntoutus muuttuu – entä kuntoutusjärjestelmä? Helsinki: Kela, Teemakirja 11, 2013.
- Sainio P, Salminen A-L. Toimintakyvyn arviointi ja menetelmät. Julkaisussa: Autti-Rämö I, Salminen A-L, Rajavaara M, Ylinen A, toim. Kuntoutuminen. Helsinki: Duodecim, 2016: 208–214.
- Sandberg E. ADHD perheessä - opetus-, sosiaali- ja terveystoimen tukimuodot ja niiden koettu vaikutus. Helsinki: Helsingin yliopisto, Tutkimuksia 393, 2016.
- THL. [Mitä on toimintakyky?](#) Helsinki: THL. Päivitetty 4.10.2016a. Viitattu 24.8.2018.
- THL. [ICF-luokitus.](#) Helsinki: THL. Päivitetty 27.9.2016b. Viitattu 24.8.2018.
- THL. [Osallisuus.](#) Helsinki: THL. Päivitetty 24.4.2017a. Viitattu 24.8.2018.
- THL. [Toimintakykytiedon kirjaaminen.](#) Helsinki: THL. Päivitetty 24.11.2017b. Viitattu 24.8.2018.
- THL. [Toimintakykymittarin kehittäminen.](#) Helsinki: THL. Päivitetty 20.3.2018. Viitattu 24.8.2018.
- Toimia-tietokanta. [Työkyvyn arviointi väestötutkimuksessa.](#) Helsinki: THL. Päivitetty 1.12.2015.
- Toimia-tietokanta. [Työkyvyn heikkenemisen varhainen tunnistaminen.](#) Helsinki: THL. Päivitetty 28.9.2016.
- WHO. [Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus.](#) WHO ja Stakes, Ohjeita ja luokituksia 4, 2004.
- Wrede-Jäntti M. [Huoli syrjäytymisvaarassa olevista nuorista miehistä on ylikorostettu.](#) Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL-blogi, 2017. Päivitetty 24.8.2017. Viitattu 24.8.2018.

Liitteet

Liite 1. Suositustyöryhmä

Työryhmän jäsenet:

Sari Jokinen, tutkija, THL / läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikkö

Jukka Kärkkäinen, ylilääkäri, THL / Reformit-yksikkö

Minna-Liisa Luoma, yksikön päällikkö, THL / läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikkö

Riikka Lämsä, erikoistutkija, THL/Mielenterveys-yksikkö

Jan Löfstedt, vastaava asiantuntijalääkäri, Kela / Vakuutuslääketieteellinen yksikkö

Rut Nordlund-Spiby, asiantuntija, THL / läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikkö

Marjaana Pajunen, suunnittelija, Kela

Helka Raivio, erikoistutkija, THL / Yhdenvertaisuus ja osallisuus -yksikkö

Johanna Rouvinen, projektipäällikkö, Kela

Erja Sandberg, kasvatustieteen tohtori, erityispedagogi, Helsingin yliopisto

Heli Valkeinen, erikoistutkija, THL / läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikkö

Työryhmän kuultavana kävivät seuraavat asiantuntijat:

Anna-Mari Andersson, psykologi, ProNeuron Neuropsykiatriakeskus

Jenny Ferm, nuorisotyönohjaaja, Etsivä Nuorisotyö, Helsinki

Siisi Hirvikoski, kehittämiskoordinaattori, Ohjaamo Helsinki

Sakari Karvonen, tutkimusprofessori, THL

Matilda Wrede-Jäntti, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

ICF-siltauksissa ja arviointivälineiden arvioinnissa on kuultu seuraavia asiantuntijoita:

Heidi Anttila, erikoistutkija, THL / läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikkö

Laura Kolehmainen, tutkija, THL / läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikkö

Päivi Sainio, kehittämisspäällikkö, THL / läkkäät, vammaiset ja toimintakyky -yksikkö

Liite 2. Tarkistuslista

Valmistautuminen toimintakyvyn arviointiin:

- Organisaatiossa sovitaan yhdessä henkilöstön ja esimiesten kesken mitä arviointivälinettä käytetään toimintakyvyn arvioimiseen.
- Organisaatiossa koulutetaan henkilöstöä valitun arviointivälineen asianmukaiseen ja oikeaan käyttöön.
- Organisaatiossa sovitaan yhteisesti arviointi- ja kirjauskäytänteet.

Toimintakyvyn arvioinnin toteutus:

- NEET-nuoren toimintakyvyn arviointia "ohjaavat" kysymykset ovat:
  - Onko nuoren toimintakyky oleellisesti heikentynyt?
  - Onko juuri nyt oikea aika ohjata nuori ammatilliseen kuntoutukseen?
  - Onko nuorella edes orastava toive muutokseen elämässään?
- Toimintakykyarviointi tehdään aina yhdessä nuoren kanssa
  - Kerro miksi ja miten toimintakykyä arvioidaan ja mihin sillä pyritään (selkokieli).
  - Pyydä nuorelta lupa toimintakyvyn arvioinnin tekemiseen.
  - Arvioi toimintakykyä usean eri tapaamisen yhteydessä.
  - Muodosta yhdessä nuoren kanssa kokonaiskäsitys hänen tilanteestaan ja anna nuorelle mahdollisuus tunnistaa haastavia oman elämänsä osa-alueita esim. käytettävän arviointivälineen avulla.
  - Käytä arvioinnissa jotakin tässä suosituksessa tarkastelluista arviointivälineistä.
  - Kartoita yhdessä nuoren kanssa arviointivälineen väittämiä apuna käyttäen tai vapaasti keskustellen tarkemmin syventäen (porrasteisuus) nuoren tunnistamia haastavia elämän osa-alueita.
  - Yritä etsiä ja tukea nuoren omia vahvuuksia ja kykyjä.
  - Käytä tarvittaessa apuna myös muita mittareita (esim. AUDIT).

Toimintakyvyn arviointitulosten tulkinta ja kirjaaminen:

- Tarkastele yhdessä nuoren kanssa tuloksia ja hänen tilannettaan kokonaisuutena. Onko tuloksissa sellaisia seikkoja, jotka puoltavat ammatillista kuntoutusta (ks. suositus 10).

- Anna tulokset nuorelle tiedoksi ja omaan käyttöön.
- Mieti yhdessä nuoren kanssa hänelle parasta palvelua. Muista myös se vaihtoehto, että nuori voi jatkaa nykyisissä palveluissa.

a) Jos nuoren toimintakyky on selvästi alentunut ja matalan kynnyksen valmennuksellinen kuntoutus olisi hänelle sopiva ratkaisu:

- Kerro nuorelle ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuudesta.
- Ota huomioon, että nuoren oma mielipide on olennaisin päätöstä tehtäessä.
- Kirjoita yhteenveto nuoren toimintakyvystä ja tilanteesta ja käy se läpi nuoren kanssa. Nuoren tulee hyväksyä kirjaus.
- Kysy nuorelta suostumus yhteenvedon ja mahdollisen lomakkeen lähettämisestä Kelaan.
- Tarkista Kelalta tarkemmat ohjeistukset tehdyn toimintakyvyn arviointitietojen siirtämisestä.

b) Jos ammatillinen kuntoutus ei ole tällä hetkellä nuorelle ensisijainen ja sopiva kuntoutusmuoto:

- Tunnista kartoituksesta nousevat muut haasteelliset osa-alueet ja suunnittele millä toimenpiteillä ne voidaan saada kuntoon.
- Kerro nuorelle muista palveluista.
- Kirjoita yhteenveto nuoren toimintakyvystä ja tilanteesta ja käy se läpi nuoren kanssa. Nuoren tulee hyväksyä kirjaus.
- Sovi yhdessä nuoren kanssa, mihin palveluun ohjaat hänet.
- Ota huomioon, että nuoren oma mielipide on olennaisin päätöstä tehtäessä.
- Kysy nuorelta suostumus yhteenvedon ja mahdollisen lomakkeen lähettämisestä valitulle taholle.
- Tarkista valitulta palveluntarjoajalta tarkemmat ohjeistukset tehdyn toimintakyvyn arviointitietojen siirtämisestä.

Tulosten hyödyntäminen:

- Jos mahdollista, seuraa nuoren tilannetta ja varmista, että hän pääsee tarvitsemiensa palveluiden piiriin.
- Huolehdi, että nuorelle nimetään tukihenkilö tai saattaja, jos hän ei omatoimisesti pysty käymään hänelle suunnitelluissa palveluissa.
- Näitä ohjeistuksia voi hyödyntää myös muiden kuin NEET-nuorten toimintakyvyn arvioinnissa.

Liite 3. Lisätietoja suosituksessa tarkastelluista arviointivälineistä

3X10D

Kehittäjät: Diakonia-ammattikorkeakoulu ja Kuopion kaupunki

Ylläpitäjä: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Lyhyt kuvaus: Mun elämä -menetelmä koostuu nuorille suunnatusta 3X10D-itsearviointikyselystä ja ammattilaisille tarkoitettusta Elämänpyörä-mallista. Elämänpyörä-malli on keskustelun apuna käytettävä visuaalinen malli, joka on jäsennelty kymmeneen nuorten elämässä tärkeään aihepiiriin. Elämänpyörä-keskustelun jälkeen nuori täyttää 3X10D-kyselyn. Elämänpyörästä ja itsearviointikyselystä on olemassa eri-ikäisille eri versioita (7–9-vuotiaat, 10–13-vuotiaat ja 14–17-vuotiaat). Lisäksi on olemassa 18+ -versio (henkilökohtainen tiedonanto).

3X10D-itsearviointikyselyn sähköinen lomake on tulossa käytettäväksi vuodenvaihteessa 2018–2019 ODA:n OmaOlo-palvelussa (pieniä eroja paperiseen lomakkeeseen verrattuna). Lisäksi syksyn 2018 aikana pilotoidaan käyttöön kyselyn mobiiliversiota ME-säätiön ja Diakin yhteistyönä.

Lisätietoja:

- Diakonia-ammattikorkeakoulu ja <<https://www.diak.fi/tyoelamapalvelut/kehittamistyokalut/mun-elama/>>.
- Nuoren elämäntilanteen hahmottaminen 3X10D-mittarilla: <<https://unlimited.hamk.fi/hyvinvointi-ja-sote-ala/nuoren-elamantilanteen-hahmottaminen-3x10d-mittarilla/>>.
- Kainulainen S, Juutinen AM. Moniammatillisesta yhteistyöstä digitaaliseksi ja monialaiseksi asiakastyöksi. Tutkiva sosiaalityö. Talentia-lehti. Sosiaalitutkimuksen seura, 2017, 38–53. <http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/data/_uploaded/Tutkiva_sosiaalityo_2017.pdf>.

Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä (ESY)

Kehittäjä: Kainuun sote / Virtaa vielä Virta II -hanke

Ylläpitäjä: Ei ylläpitäjää

Lyhyt kuvaus: ESY-menetelmä on ympyrä, joka koostuu kymmenestä elämän eri osa-alueesta. Ympyrän osa-alueiden tehtävänä on sanoittaa työskentelyn kohteita ja auttaa nuorta ja hänen työntekijään-

sä jäsentämään elämäntilannetta. Menetelmä on ensisijaisesti kehitetty sosiaalityöntekijän työmenetelmäksi, mutta menetelmää voivat käyttää myös muutkin sosiaalialan koulutuksen saaneet työntekijät. Menetelmä soveltuu sosiaalisen kuntoutuksen lisäksi erilaisiin ohjaussuhteen muodostaviin työtehtäviin, kuten jälkihuollosta vastaavan ohjaajan ja tukihenkilönä työhön. Menetelmä soveltuu myös kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan, koulujen kuraattoreiden työhön tai työ- ja starttipajojen yhteydessä tehtävään ohjaukselliseen työhön. Menetelmä vaatii pidempiaikaisen ohjauksellisen työskentelysuhteen.

Lisätietoja:

- [ESY. Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä](#)
- Innokylä [Vanhentunut linkki poistettu 17.9.2020.]

Kykyviisari

Kehittäjä: Työterveyslaitos

Ylläpitäjä: Työterveyslaitos

Lyhyt kuvaus: Kykyviisari on työ- ja toimintakyvyn itsearviointimenetelmä, jonka voi täyttää paperilla tai verkossa. Kykyviisari arvioi suuntaa-antavasti työikäisten vastaajien koettua työ- ja toimintakykyä, osallisuutta ja hyvinvointia kahdeksalla eri osa-alueella.

Lisätietoja:

- Työterveyslaitos ja [Kykyviisari](#)

Tilannekompassi

Kehittäjä: [Graphing Life](#)

Ylläpitäjä: Arviointivälinettä myy FCG (Finnish Consulting Group Oy).

Lyhyt kuvaus: Kompassi on selkeä, visuaalinen ja helppokäyttöinen menetelmä tukemaan palveluohjausta, palvelutarpeen arviointia, elämäntilanteen kartoitusta ja verkostoyhteistyötä kuntoutuksessa, sosiaalityössä, perhetyössä ja erilaisissa aktivointiin ja työllistymiseen liittyvissä ohjauspalveluissa. Pal-

velukytkentänsä avulla menetelmä yhdistää asiakkaan arvion valitsemissi palveluihin (kunnan palvelut, järjestöjen palvelut, yritysten palvelut jne.).

Lisätietoja:

- FCG ja [Kompassin esittely 2018-video](#)

OnnenApila

Kehittäjä: Siisi Hirvikoski ja Pia Vaajakallio

Ylläpitäjä: Ohjaamo Helsinki

Lyhyt kuvaus: Onnen Apila on menetelmä, jossa kahdeksan nuoren elämään kuuluvaa keskeistä osa- aluetta on kuvattu apilanlehden muotoon. Nuori voi värittää osa-alueiden lehtiä ja siten kuvata koke- mustaan siitä, kuinka hyvin kyseinen osa-alue sujuu sillä hetkellä. Jos osa-alueen lehti värittyy koko- naan, tämä elämän osa-alue sujuu. Jos taas lehti jää lähes värittämättä, haasteita on paljon. Jos nuori värittää aluetta vain vähän, työntekijä voi kartoittaa toimintakyvyn mahdollista muutosta lisäkysymyk- sellä esim. "Jos Onnen Apila olisi tehty vuosi sitten, olisitko silloin värittänyt enemmän tai vähemmän?" Onnen Apilaa voi käyttää myös tulevaisuustyöskentelyssä. Onnen Apilaa kehitetään edelleen kehittä- jien toimesta, mutta sitä voi käyttää nykyisessäkin muodossa.

Lisätietoja:

- Siisi Hirvikoski ja Pia Vaajakallio, Ohjaamo Helsinki
- [Lomake saatavissa Google Drive-sivustolta.](#)